

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

BEZDOMOVSTVÍ A SROVNÁNÍ NABÍZENÝCH SLUŽEB CÍRKEVNÍMI
ZAŘÍZENÍMI MUŽŮM BEZ DOMOVA NA ÚZEMÍ JIŽNÍCH ČECH

Vedoucí práce: RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Autor práce: Vladimíra Stráňková

Studijní obor: CHK

Ročník: III.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

21. ledna 2012,

Děkuji vedoucímu bakalářské práce RSDr. Jánů Mišoviči, CSc. za trpělivost a laskavost, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji mým nejbližším za nekonečnou trpělivost a podporu a především mým dcerám, kterým jsem se po dobu psaní závěrečné práce nevěnovala tak, jak bych si já přála a ony si zasloužily.

OBSAH

OBSAH	- 4 -
ÚVOD	- 6 -
1 ZÁKLADNÍ OKRUHY TÉMATU	- 8 -
1.1 Bezdomovství a lidé bez domova	- 8 -
1.2 Sociální vyloučení, hmotná nouze, sociální nouze, chudoba	- 11 -
1.3 Církevní organizace a činnost	- 13 -
1.3.1 Charita jako součást Římskokatolické církve	- 15 -
1.3.2 Zásady sociální nauky církve	- 16 -
2 FORMY POMOCI LIDEM BEZ DOMOVA	- 18 -
2.1 Sociální poradenství	- 19 -
2.2 Nocleh, hygiena a potravinová pomoc - jako základní pomoc	- 20 -
2.3 Služby sociální prevence	- 21 -
2.4 Další služby	- 21 -
3 POMÁHAJÍCÍ CÍRKEVNÍ ORGANIZACE V JIŽNÍCH ČECHÁCH (ORIENTACE NA LIDI BEZ DOMOVA)	- 22 -
3.1 Městská charita České Budějovice (MCHČB)	- 23 -
3.1.1 Vznik a charakteristika zařízení Domu sv. Pavla	- 24 -
3.1.2 Nabízené služby Domu Sv. Pavla	- 25 -
3.2 Farní charita Prachatice	- 28 -
3.2.1 Vznik a charakteristika zařízení Domu sv. Petra pro muže	- 29 -
3.2.2 Nabízené služby Azylového domu sv. Petra v Záblatí	- 30 -
3.3 Další organizace Jižních Čech realizující se v péči o lidi bez domova	- 31 -
4 PRAKTICKÁ ČÁST	- 32 -
4.1 Úvod	- 32 -
4.2 Cíl a předmět výzkumu	- 32 -
4.3 Hypotézy	- 32 -
4.4 Metodika	- 32 -
4.5 Výsledky dotazování	- 34 -
4.6 Závěrečné shrnutí	- 49 -

4.7 Diskuse	- 50 -
ZÁVĚR	- 52 -
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ (LITERATURA)	- 54 -
SEZNAM PŘÍLOH	- 56 -
PŘÍLOHA Č.1 DOTAZNÍK	- 57 -
ABSTRAKT	- 60 -
ABSTRACT	- 61 -

ÚVOD

„Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“¹ Mezi nejzákladnější práva člověka tak patří, jak uvádí Listina základních práv a svobod, právo na lidskou důstojnost. Z tohoto práva, uvedeného v čl. 10 výše zmiňovaného dokumentu, vyplývá a i v dalších člancích je uvedeno, že člověku by mělo být umožněno žít důstojně – mít co jíst, kde se umýt a do čeho se obléct, možnost nasytit se, člověk by neměl být zesměšňován, odsouván na okraj společnosti, perzekuován za svojí etnickou, národností, náboženskou či sociální příslušnost. Stejně tak už z podstaty lidství vyplývá potřeba vzájemné úcty, podpory, zájmu a solidarity mezi lidmi – ať už z pohledu křesťanského, kdy člověk je stvořen k obrazu Božímu a pomoc si zaslouží nebo z pohledu, kdy člověk je živá bytost a jako s živou, myslící a cítící bytostí s ní má být jednáno a k ní přistupováno.

Přestože nejen výše zmiňovaná právní listina zaručuje obyvatelům právo na uspokojování základních lidských potřeb, i v té nejvyspělejší společnosti se setkáváme s projevy sociální nebo hmotné nouze. Nacházíme obyvatele, kteří se ocitli dobrovolně (z vlastní vůle, vlastním přičiněním) či pod tlakem okolností v sociálním vyloučení. Mimo jiné se jedná o lidi bez domova, kteří nejsou schopni nebo ochotni adekvátně řešit svojí situaci bez pomoci druhých, potřebují podat tzv. pomocnou ruku, někdy i dlouhodobé vedení. Tito lidé po vyčerpání vlastních zdrojů pak většinou vyhledávají nejrůznější formy sociální pomoci – ta je poskytována státem nebo jinými organizacemi – např. církví. Běžnou praxí ve společnosti by pak měla být pomoc těmto jedincům při návratu do běžného života.

Téma mé bakalářské práce koresponduje s mým dosavadním působením v sociálně právní oblasti, v oblasti péče o lidi sociálně vyloučené, kdy klientelu tvoří muži bez domova. Ve své bakalářské práci bych v teoretické části chtěla ve stručnosti přiblížit pojmy jako je bezdomovství, pojem nouze (hmotná nebo sociální, pojem chudoba) a sociální vyloučení nebo pojem charita, některé druhy pomoci lidem na okraji společnosti – lidem bez domova. Cílem mé práce by mělo být srovnání dvou církevních (Římskokatolická církev) organizací působících na území jižních Čech, poskytující péči lidem bez domova, tedy lidem, kteří se ocitli v sociální exkluzi. Chtěla bych se zaměřit na organizace poskytující péči mužům a na teoretickou část navázat částí praktickou,

¹ Listina základních práv a svobod, hlava první – obecná ustanovení, článek 1

kde formou anonymních dotazníků určených pro klienty azylových zařízení pak zmapovat poptávané služby, jejich realizaci a uspokojování potřeb klientů, popř. zmapovat chybějící nabídku. Cílem mé bakalářské práce by mělo být srovnání poskytovaných služeb výše zmiňovanými zařízeními z pohledu klientů.

1 ZÁKLADNÍ OKRUHY TÉMATU

Orientace v problematice lidí bez domova, lidí sociálně vyloučených je spojena se znalostí několika definic a pojmů – a to nejen ze stránky psychologické či sociologické, ale také právní.

1.1 *Bezdomovství a lidé bez domova*

„Bezdomovci, (občané bez domova), dříve označováni jako pobudové, nestálí psychopati, práce se štítící neusazenci, v každodenní řeči nezaměnitelné označení jako městští tuláci nebo světští tuláci, nocležníci aj – co je to za lidi?“²

Literatura uvádí, že bezdomovec je člověk, který nemá domov nebo nemá ani možnost dlouhodobě užívat nějakou formu přístřeší. Psychologický slovník pak uvádí, že „bezdomovství je situace osoby bez státní příslušnosti, která nepožívá ochrany ani výhod žádného státu a dále osoba, která nemá bydliště, přespává v parcích, pod mosty, v kanalizacích, nepoužívaných vagónech, v provizorních lepenkových krabicích atd.“³ Jednou z nejznámějších definic bezdomovství je definice manželů Hradeckých: „Bezdomovství můžeme popsat jako kontinuum důrazů, jako součást sociálního procesu, jako věc individuálního výběru, ale také jako důsledek sociálních a ekonomických sil. To zaměřuje naši pozornost jak k sociálním strukturám, k trhu práce, k trhu s byty, ke státním opatřením, tak i k sociálnímu zabezpečení, vzdělání, k výchově a k rodinným strukturám, ale také k procesu vyloučení a zranění některých lidí, v jehož důsledku se stanou bezdomovci.“⁴

V sociální oblasti se pojem bezdomovství definuje několika definicemi s velmi podobným obsahem, označuje se jimi situace bezprostřední nouze, ve které se může ocitnout (a ocitá) člověk bez trvalého domova. Je třeba rozlišit pojem domov a přístřeší, kdy domov je širokou veřejností a i odborníky chápán jako určitá rovina bezpečí a to nejen s ohledem na místo, kde lze přespát, ale jsou s ním spojeny právě určité odpovídající emocionální a hlubší vazby. Dále je nutné i pohlížet na fakt, že existují tzv. bezdomovci z přesvědčení, lidé, kteří si bezdomovství zvolili jako styl života a jsou takto spokojeni, nepřejí si změnu. Avšak těchto bezdomovců z přesvědčení je pouze

² Srov. BARTÁK, M. a kol. : *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty II. Bezdomovství – veřejný problém a soukromé potíže*, s. 84.

³ Srov. HARTL P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*; MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, s. 316 – 320.

⁴ Srov. HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, s 12.

zanedbatelná menšina oproti počtu bezdomovců, kteří si svojí situaci nezvolili dobrovolně. Dále odborná literatura rozlišuje bezdomovství zjevné, bezdomovství skryté a potencionální. Do kategorie zjevných bezdomovců řadíme právě ty osoby, které žijí, jak bylo výše zmiňováno, na nádražích, sklepích, odstavených vagónech, pohybují se na ulicích, využívají služeb pro tuto skupinu určených (azylové domy, noclehárny, denní místnosti, hygienická střediska apod.). Tito lidé jsou tzv. na očích, proto bezdomovství zjevné. Další kategorii tvoří lidé, kteří nemají kde bydlet, avšak úřady a nejrůznější instituce nevyhledávají, nejsou v jejich evidencích. Přespávají např. u příbuzných, přátel, využívají přechodná ubytování, jsou např. obyvateli přelidněných bytů, žijí v holobytech a jsou bezdomovci tedy skrytými. Jako skryté bezdomovství můžeme klasifikovat život lidí, u kterých nejsme schopni rozlišit „na první pohled“, že se jedná o bezdomovce, avšak tyto lidé jako bezdomovci žijí, spadá sem většina lidí bez domova. Poslední skupinu tvoří potencionální bezdomovci. Sem patří lidé, kteří jsou ohroženi ztrátou bydlení a to z nejrůznějších příčin, většinou se jedná o lidi na hranici chudoby, oběti domácího násilí. Také do této kategorie lze zařadit mladé lidi odcházející z ústavních zařízení a vězně propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Dle Vágnerové bezdomovcem může být i člověk, který má trvalé bydliště, ve kterém se však z nejrůznějších příčin nezdržuje a pro svoji nezaměstnanost a absenci příbuzenských vazeb zůstává v sociální izolaci.⁵

Dle odborné literatury u mužů převažuje bezdomovství zjevné, u žen je to pak bezdomovství skryté - latentní.⁶

Jakým způsobem se může jedinec dostat do situace, která vykazuje znaky bezdomovství, jakým způsobem jedinec získá status bezdomovce? Vzniku bezdomovství dle odborníků předchází dva faktory a to mimořádná událost v životě (rozvod, smrt osoby, která zajišťuje obživu apod.) a zároveň chybějící podpora

⁵ Srov. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi; Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách; MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 31.; MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, s. 316 – 320; VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756.

⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756; BARTÁK, M. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.*, s. 15 – 99; BARTÁK, M. a kol. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty II.*, s. 13 – 98; MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 31; MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, s. 316 – 320.

komunity, rodiny a přátel. Avšak tyto dva faktory nemusí nutně vést k tomu, aby se člověk stal bezdomovcem, pouze toto riziko zvyšují.⁷

Problém bezdomovství může postihnout osoby nejrůznějšího věku, vzdělání i pohlaví.⁸

Jako rozhodující příčiny bezdomovství odborníci uvádí příčiny objektivní a příčiny subjektivní. Oba dva typy rozhodujících příčin se zpravidla prolínají, mají za důsledek objevování se dalších a dalších faktorů, které bezdomovcům ztěžují nebo prakticky zabraňují v resocializaci, v návratu do běžného života. Za objektivní příčiny můžeme považovat ty, které jsou ovlivnitelné státem, především jeho sociální politikou, zákonodárstvím. Např. je to zaměstnanost a nezaměstnavatelnost, chybějící finančně dostupné bydlení, neschopnost konkurence na trhu práce. K příčinám subjektivním tedy vnitřním, faktorům, které ovlivňují samotní jednotlivci, patří schopnosti jedince podmíněné jeho věkem a charakterem, jeho rodinou. Manželé Hradečtí dělí subjektivní faktory bezdomovství do následujících skupin:

faktory materiální (ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická událost ve formě ztráty živitele, majetku apod.)

faktory vztahové – týkající se rodinné struktury a problematiky, sem spadá např. rozvod, diskriminace, nejrůznější formy týrání a diskriminace, osamělost aj.

faktory osobní – do této skupiny lze zařadit např. mentální retardaci, tělesnou či duševní chorobu, invaliditu, všechny formy závislostí, sociální nezralost aj.

faktory institucionální – ty se týkají právě lidí propuštěných z vězení nebo mladých lidí odcházejících z ústavních zařízení.⁹

Chtěla bych podotknout, že bezdomovství by se dalo chápat jako jedna z nejextrémnějších a nejviditelnějších forem sociálního vyloučení - exkluze.

⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756; BARTÁK, M. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.*, s. 15 – 99; BARTÁK, M. a kol. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty II.*, s. 13 – 98; MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 31; MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, s. 316 – 320.

⁸ tamtéž

⁹ Srov. HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, s. 21 – 51; VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756; BARTÁK, M. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.*, s. 15 – 99; BARTÁK, M. a kol. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty II.*, s. 13 – 98; MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 31; MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*, s. 92 – 93, 152 – 153; MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, s. 316 – 320.

Bezdomovství tedy není jen důsledkem chybějícího přístřeší, ale stává se součástí širokého procesu vyloučení jedince a znemožňuje mu participovat na stylu života, který je pro danou společnost standardní. Bezdomovci se pak často mohou ocitnout a ocitají v situaci, kdy jsou omezeni na svých právech a povinnostech spojených s pozicí občana a zároveň i v přístupu ke společenským aktivitám. Bezdomovec se často ocitá v tzv. začarovaném kruhu příčin a následků jeho těžké sociální situace.¹⁰

1.2 Sociální vyloučení, hmotná nouze, sociální nouze, chudoba

„Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.“¹¹

Takto hovoří Listina základních práv a svobod o nároku jedince na poskytnutí pomoci. Sociální systém pak při posuzování potřebnosti řeší aktuální situaci a možnosti jedince, zda se mimo jiné nachází v nouzi.

Dle odborné literatury můžeme hovořit o nouzi hmotné a sociální a manželé Hradečtí¹² dále ještě hovoří o nouzi morální.

Hmotná nouze je stav, kdy jedinec má nedostatek příjmů pro zajištění základních životních podmínek, jeho příjem nedosahuje životního minima stanoveného právní normou a ani nemůže vlastním přičiněním tento stav změnit, a ani nevlastní nějaké hmotné statky, jejichž např. prodejem by mohl získat potřebné finance. Zákon¹³ hovoří mimo jiné o tom, že v hmotné nouzi se také nachází jedinec, který v daném čase nemá dostatek finančních prostředků a jeho sociální zázemí je neuspokojivé, v tomto případě nezkoumá podmínku vlastního přičinění ke změně situace. Tento výklad lze použít při poskytování pomoci lidem bez domova, lidem přicházejícím z výkonu trestu odnětí svobody a dalším. Stav hmotné nouze může být dočasný (krátkodobý), který bývá vyřešen poskytnutím potřebné pomoci. Avšak může se stát, že tento stav přetrvává a jedinci pak hrozí sociální vyloučení.¹⁴

¹⁰ Srov. HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, s. 21 – 51; VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756; BARTÁK, M.: *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.*, s. 15 – 99; BARTÁK, M. a kol.: *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty II.*, s. 13 – 98; MATOUŠEK, O.: *Slovník sociální práce*, s. 31; MATOUŠEK, O. a kol.: *Základy sociální práce*, s. 92 – 93, 152 – 153; MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P.: *Sociální práce v praxi*, s. 316 – 320.

¹¹ Srov. Listina základních práv a svobod, hlava IV., čl. 30, odst. 2

¹² Srov. HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, s. 18 - 19

¹³ Srov. Zákon o hmotné nouzi č. 111/2006 Sb., § 2, odst.6

¹⁴ Srov. MATOUŠEK, O. a kol.: *Základy sociální práce*, s. 60, 78, 92, 108, 152-153; HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, s. 18 – 19; HRADECKÝ, I. aj.: *Definice a typologie*

Sociální nouze je definovaná jako stav, kdy jedinec pro svůj vysoký věk nebo naopak nízký věk (nezletilost), pro zdravotní stav (nemoc, postižení), s ohledem na samotu anebo dysfunkci rodiny, není schopen uspokojit své základní životní a sociální potřeby. Sociální nouze se může vyvíjet z nouze hmotné nebo může nastat při silné životní události (úmrtí živitele, rozvod, trestný čin, úraz apod.). Také člověk nacházející v sociální nouzi potřebuje účinnou pomoc z vnější, která by měla zabránit možnému sociálnímu vyloučení tohoto jedince.¹⁵

Morální nouzi je možné chápat jako sociální situaci jedince, který uspokojuje své základní životní potřeby nedůstojným způsobem. Činí tak např. obstaráváním si potřebné potraviny konzumací zbytků a odpadků, popř. drobnou kriminalitou. Stejně tak jako nouze hmotná i sociální, vyžaduje stav nouze morální účinnou pomoc, aby bylo zabráněno sociálnímu vyloučení jedince.¹⁶

Hmotná i sociální nouze způsobuje, že člověk žije v chudobě a tím je omezena jeho lidská důstojnost.

Chudobou odborníci klasifikují sociální status člověka, který se vyznačuje značným hmotným nedostatkem. Jedná se o stav, kdy jedinec nemá zajištěny základní životní podmínky pro důstojný život a také nejsou uspokojeny jeho základní životní potřeby, dostatek potravin, pitné vody, ošacení, přístup k lékařské péči, vzdělání a bydlení. Od konce druhé světové války je chudoba univerzálně definována vyspělými státy jako stav, kdy jsou životní podmínky člověka v rozporu se základními lidskými právy a tento stav je zcela způsoben nedostatkem peněz. Komplexně je dnes ve světě chudoba měřena např. tzv. spotřebním košem, který zahrnuje statky a služby zajišťující důstojné přežití.¹⁷

Chudobu lze rozdělit na absolutní a relativní. O absolutní chudobě můžeme hovořit v situaci, ve které člověk není schopen uspokojit své nejzákladnější potřeby a jedinec může být dokonce ohrožen na životě. Relativní chudoba je pak stav, kdy jedinec (nebo celá rodina) uspokojuje své potřeby na mnohem nižší úrovni, než je běžné v dané společnosti. Další možné dělení chudoby je na chudobu objektivní a chudobu subjektivní. Objektivní chudobu určuje stát stanovením životního a existenčního

dezdromovství, s. 32 – 41; VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756; MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, s. 316 – 320.

¹⁵ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*, s. 60, 78, 92, 108, 152-153; HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, s. 18 – 19; HRADECKÝ, I. aj. *Definice a typologie bezdomovství*, s. 32 – 41; VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756; MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, s. 316 – 320.

¹⁶ tamtéž

¹⁷ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 112.

minima a od toho pak odvíjí poskytovanou pomoc. Subjektivní chudobou rozumíme nepříznivé vlastní hodnocení situace jedincem.¹⁸

Faktory způsobující chudobu jsou nejrůznější, jako nejhlavnější literatura uvádí nevzdělanost, nemoc, vládní selhání. Cílem boje proti chudobě je poskytnutí takové pomoci, aby bylo jedinci umožněno žít důstojným způsobem života a zároveň, aby byl jedinec sám motivován k vlastní iniciativě a tím k postupnému vymanění se z příjmu sociální pomoci, především jde o to, aby se jedinec nestal na poskytované pomoci závislý.¹⁹

V problematice lidí bez domova je pojem chudoba velmi významný, neboť tito lidé neztratili jenom střechu nad hlavou, ale z mnoha důvodů (ztráta zaměstnání, zadluženost, invalidita apod.) také finanční prostředky, kterými by mohli uspokojit své základní potřeby.

Jako nejzávažnější důsledek chudoby chápe moderní společnost sociální vyloučení – exkluzi.²⁰

Zákonem se sociální vyloučení chápe jako vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace. Další definice sociálního vyloučení odvozují vysvětlení pojmu s ohledem na právo občana na základní životní standard, jako je bydlení, vzdělání, zdraví, služba, práce a s poukázáním na právo občana participovat na životě společnosti (práva a povinnosti sociální, občanské a politické). Sociální exkluze začíná ve chvíli, kdy jedinec jako člen nějaké společnosti nemůže nebo nedokáže uplatňovat svá lidská občanská práva a to např. pro svůj zdravotní stav, etnickou nebo sociální příslušnost nebo pro nedostatek majetku.²¹

1.3 Církevní organizace a činnost

Spolu s Římskokatolickou církví je na území ČR registrováno 32 církví (mezi nimi jsou započítány i sdružení často označované a vykazující znaky za sekt, sborů apod.)²².

¹⁸ Srov. MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, s. 316 – 320; HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 11.; MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 75.

¹⁹ tamtéž

²⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *a kol. Základy sociální práce*, s. 60, 78, 92 – 93, 108, 152-153; MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, s. 315 – 328; VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756.

²¹ Srov. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., § 3, písm. f); Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu; Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

²² Registr církví vedený Ministerstvem kultury ČR, dostupné na www.mkcr.cz

Mezi nejznámější a největší pak patří Církev evangelická, Apoštolská církev, Řeckokatolická církev, Církev bratrská, Jednota baptistů, Československá církev husitská, Jednota bratrská, Starokatolická církev, Evangelická církev metodistická a další. Církev se kromě jiného řídí Zákonem o církvích a náboženských společnostech č.3/2002 Sb. (jehož součástí je mj. i Kanonické právo), jsou registrovány Ministerstvem kultury.

Římskokatolická církev je největší z autonomních církví a zároveň jedinou západní katolickou církví, s ohledem na počet věřících hlásících se k římskokatolickému vyznání, je tato církev největší náboženskou organizací na světě. Její fungování se řídí Kanonickým právem, dělí se na menší správní jednotky – diecéze, v jejímž čele stojí obvykle biskup a jsou většinou vymezeny územím. Diecéze se následně dělí na jednotlivé farnosti. Nejvýznamnější diecéze se pak nazývají arcidiecézi. Česká republika je z tohoto hlediska rozdělena na arcidiecézi pražskou, diecézi českobudějovickou, diecézi královéhradeckou, diecézi plzeňskou, diecézi litoměřickou, diecézi brněnskou, arcidiecézi olomoucká a diecézi ostravsko-opavskou.²³

K základním projevům života církve patří bohoslužba, hlásání evangelia a služba lásky. Služba lásky – lásky k bližnímu, především k trpícím, nejchudším a nejpotřebnějším, je následování Kristova příkladu, láska je považována za střed a jednotící základ křesťanského života a to ve vztahu k Bohu, lidem, společností, stvoření. „Láska je odrazem touhy člověka po setkání a naplnění ve společenství. Láska je dar, na který člověk odpovídá láskou.“²⁴ Křesťanská láska k bližnímu a dobročinnost na základě této lásky prokazovaná nebo organizovaná je nazývána charitou (latinsky caritas).²⁵

Je třeba se zmínit o Sociálním učení církve, které je neodlučnou a podstatnou součástí křesťanské nauky o člověku, jedná se o soubor oficiálních dokumentů církve. Sociální učení církve se snaží analyzovat problémy společnosti, získané skutečnosti interpretovat v křesťanském pohledu a následně se vyjádřit k možným činům, jednání apod. Základními dokumenty Sociálního učení církve jsou dokumenty biskupských konferencí, papežské encykliky, koncilní dokumenty. V těchto dokumentech církev sděluje svojí reakci na aktuální dobu, vyjadřuje podporu nebo naopak nesouhlas s děním. Jednou z papežských encyklik je encyklika papeže Benedikta XVI. Deus

²³ Zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech

²⁴ Německá biskupská konference 1995. *Život z víry*, s.44.

²⁵ Srov. Německá biskupská konference 1995. *Život z víry*. s. 343.

Caritas est (Bůh je láska), celá tato encyklika je věnována pojmu a praktikování lásky k bližnímu, k potřebnému. Zde papež Benedikt XVI. Říká: „Touto encyklikou jsem chtěl vybídnout právě k tomu, aby lidé žili láskou a nechávali do světa vstupovat Boží světlo.“²⁶

1.3.1 Charita jako součást Římskokatolické církve

Pojem charita je vysvětlován a chápán jako projev milosrdné a praktické lásky k bližnímu a to bez ohledu na jeho příslušnost k rase, národnosti či náboženství. Charita ČR je organizace v rámci Římskokatolické církve zřízená za účelem výše zmiňované pomoci potřebným, jedná se o největší neziskovou humanitární organizaci provozující sociálně zdravotní služby v ČR. Charita ČR je právnickou osobou dle Kodexu kanonického práva.²⁷

Charita, milosrdná láska k bližnímu, patřila vždy k činnostem Římskokatolické církve a byla realizována nejen v rámci dané církevní obce, ale uplatňovala se i mezi jednotlivými církevními obcemi navzájem. Charitativní službou se v minulosti zabývali především jáhni. V minulosti byla církví zřizována zařízení, kde byla pomoc potřebným realizována – jednalo se např. o Hospitály (nemocnice), oratoria, provozování lékařské praxe v rámci klášterů, poskytování azylu v klášteře. Postupným vývojem společnosti se zdokonalovaly a rozvíjely i nabízené pečovatelské služby, jejichž součástí byla pastorální – duchovní péče.²⁸

V Encyklice Deus Caritas Est papež Benedikt XVI. říká, že jednou z hlavních oblastí církve je vedle udělování svátostí a zvěstování evangelia, uplatňování lásky k vdovám a sirotkům, vůči uvězněným, nemocným a všem potřebným.²⁹ Univerzalitu lásky církve dokazuje i Podobenství o Milosrdném Samaritánovi: „...když jeden Samařan na své cestě přišel k tomu místu a uviděl ho, byl pohnut soucitem. Přistoupil k němu, ošetřil jeho rány olejem a vínem a obvázal mu je, posadil jej na svého meška, zavezl do hostince a tam se o něj staral...“³⁰ V tomto podobenství, kdy se samaritán ujal potřebného, přestože ten patřil ke znepřátelené skupině, lze nalézt univerzální

²⁶ Benedikt XVI. Deus Caritas Est, 2006, s.39

²⁷ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*, s 34-38; KOLAŘÍK P. Identita sociálních služeb poskytovaných katolickou církví, *Sociální práce/Sociálna práca* č.4/2008, ročník 8, s. 75 – 84; Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Brno. *Definice křesťanské sociální práce, Sociální práce/Sociálna práca* č.4/2008, ročník 8 s.56-59.

²⁸ tamtéž

²⁹ Srov. Benedikt XVI. Deus Caritas Est, 2006, s.31.

³⁰ Bible, Lk 10,25-37 (Podobenství o milosrdném Samaritánovi)

poslání Charity ČR: pomoc bližnímu bez ohledu na jeho příslušnost k rase, národnosti či náboženství. Péče Charity je zaměřena na různé cílové skupiny, tak jako v minulosti, tak i v dnešní době se vždy jedná o ty, kteří se neumějí nebo nemohou sami o sebe postarat, jsou ti nejubožejší, vyloučení ze společnosti, nejpotřebnější a nejvíce ohroženi na svých právech a oprávněných zájmech. Jedná se o matky s dětmi v krizové životní situaci, seniory ve své osamělosti, zdravotně postižené osoby, lidi bez přístřeší v jejich vyloučení, péče se dotýká sociálně slabých rodin, drogově závislých, lidem během výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Svoji lásku – péči zaměřuje Charita i na uprchlíky a migranty. V rámci své činnosti Charita provozuje azylové domy, nejrůzněji zaměřené poradny, stacionáře, domovy pro trvalý pobyt, hospice, nízkoprahová zařízení, provozuje depistáž potřebných klientů formou terénní práce, vede projekty zaměřené na reintegraci a využívání volného času.³¹

1.3.2 Zásady sociální nauky církve

Zásadou solidarity s ohledem na zásadu subsidiarity říká církev také, že každý člověk je také spoluzodpovědný na blaho ostatních a zároveň i ostatní jsou spoluzodpovědní za blaho jedince. Vyplývá nejen ze spravedlnosti, ale především z lásky k bližnímu.

Zásada důstojnosti lidské osoby je založena na přirozených právech jedince, jako je respektování, ochrana a rozvíjení práv člověka a také na přirozeném pojetí hodnot a to morálních i etických.

Základní hodnoty společenského života jsou láska, pravda, svoboda a spravedlnost. Sociální nauka církve zdůrazňuje fakt, že základem jednání lidí zůstane láska podle Kristova vzoru, která nejen zaručuje spravedlnost. Zásady charitní práce vychází právě z výše zmiňovaného Sociálního učení církve a jedná se o zásadu společného dobra a univerzální určení statků, zásadu subsidiarity a participace, zásadu solidarity, zásada důstojnosti lidské svobody a základní hodnoty společenského života.³²

Zásada společného dobra souvisí s výkonem charitativní činnosti v oblasti prevence, výchovy a osvěty. Zároveň je vyjádřením zasazování se církve o změny v zákonech, politice státu i na úrovni politiky mezinárodní tak, aby došlo ke zlepšení sociálních podmínek lidí. V podstatě se pod touto zásadou dá chápat vše, co umožňuje jednotlivcům a skupinám nějaký rozvoj, nejde však pouze o materiální záležitost.

³¹ MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha, Portál, 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7

³² *Kompendium sociální nauky církve*, Papežská rada pro spravedlnost a mír, s. 113-139

S touto zásadou je spjato univerzální určení statků, které připomíná, že veškeré statky jsou určeny pro lidstvo jako celek – Bůh obdaroval lidstvo stvořenou zemí. Avšak právě soukromé vlastnictví má být prostředkem vykonávání dobré správy majetku a to s ohledem na chudé.

Zásada subsidiarity. Tato zásada vychází z učení církve, že každý jedinec, společnost, komunita, společenství, kraj nebo stát, by měly v případě potřeby pomoci nejprve využít veškeré své zdroje, pokud se ani těmito zdroji nedaří problém řešit, tak by měl být řešen hierarchicky výše postaveným (např. jedinec – rodina – obec atd.) a teprve v poslední řadě by to měl být stát. Vychází z přesvědčení, že charitní pomoc má posilovat soběstačnost jedince tím směrem, aby byl schopen řešit svou situaci sám, vlastními silami. Občané by tak měli být spoluzodpovědní za rozvoj života kulturního, politického, sociálního i ekonomického, podílet se na něm, spolutvářet tyto složky života = participovat (na něm).

Zásadou solidarity s ohledem na zásadu subsidiarity říká církev také, že každý člověk je také spoluzodpovědný na blaho ostatních a zároveň i ostatní jsou spoluzodpovědní za blaho jedince. Vyplývá nejen ze spravedlnosti, ale především z lásky k bližnímu.

Zásada důstojnosti lidské osoby je založena na přirozených právech jedince, jako je respektování, ochrana a rozvíjení práv člověka a také na přirozeném pojetí hodnot a to morálních i etických.

Základní hodnoty společenského života jsou láska, pravda, svoboda a spravedlnost. Sociální nauka církve zdůrazňuje fakt, že základem jednání lidí zůstane láska podle Kristova vzoru, která nejen zaručuje spravedlnost, ale pomáhá obnovovat celou společnost a překračuje hranice spravedlnosti. Svobodu vnímá jako dar, kterou je třeba uskutečňovat především s ohledem na druhé.³³

³³ Srov. *Kompendium sociální nauky církve*, Papežská rada pro spravedlnost a mír, s. 113-139.

Cíle charitativní práce by se daly vyjádřit jako

- umožňování setkávání člověka s Bohem
- činnost směřující k pomoci člověku v nouzi
- komplexní péče směřující k resocializaci jedince do společnosti
- preventivní činnost jako předcházení sociálně patologickým jevům ve společnosti
- zasazování se o lepší podmínky života lidí

Cíle charitativní činnosti korespondují a mnohdy i přesahují cíle stanovené jednotlivým službám v rámci Zákona o poskytování sociálních služeb č. 108/2006 Sb. Církevní organizace se snaží pečovat o potřebné s co největším ohledem na jejich individualitu, projevují lásku, dostatek trpělivosti, obětavost, neomezují lidskou důstojnost, nejsou spjaty s některými podmínkami poskytnutí pomoci jako organizace státní (např. místo trv. pobytu), což umožňuje poskytnout potřebnou péči širší skupině potřebných.³⁴

2 FORMY POMOCI LIDEM BEZ DOMOVA

Všeobecně platí, že člověk, který se ocitne, v pro něj těžké životní situaci, použije své zdroje, své síly k vyřešení problému. Ve většině případů se může obrátit i na své nejbližší okolí, kterým je rodina, přátelé, kolegové na pracovišti. Pokud vyčerpá veškeré možnosti, nabízí se pomoc zvenčí. Jsou lidé, kteří se dokáží zorientovat se v problému a „stanovit“ si postup řešení, jsou informovaní, ale stejně tak jsou lidé, kteří z nejrůznějších důvodů (soc. nezralost, nízká míra inteligence, chybějící zkušenosti, chybějící podnětné výchovné prostředí v dětství apod.) potřebují větší pomoc od okolí. Při pomáhání má jít o postupy, kterými je lidem usnadňováno zvládnutí těžkých životních situací. Pomáhajícím pak může být kdokoli. Předpokladem efektivní pomoci je dobrá znalosti osobní a sociální situace klienta.³⁵

Pokud pohled na pomoc lidem v těžké životní situaci zúžíme a zaměříme se na problematiku pomoci lidem bez domova (stále se pohybujeme v rámci ČR) můžeme konstatovat, že je nutné znát vždy individuální situaci každého člověka bez domova, je třeba znát důvody, které vedly k této situaci a také jeho současný duševní stav, brát v potaz, zda je klientovým přáním, aby mu bylo pomoheno, posoudit zda již nevznikla

³⁴ Srov. KOLARŮ, P. Identita sociálních služeb poskytovaných katolickou církví, Sociální práce/Sociální práce č.4/2008, ročník 8, s. 75 – 84; OPATRŇY Míchal, K čemu může být sociálnímu pracovníkovi dobrá jeho víra, Sociální práce/Sociální práce č.4/2008, ročník 8 s. 85 – 92.

³⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. s 748 – 756.

závislost na tomto způsobu života. Jedinec musí o nabízenou pomoc opravdu stát – pak může být pomoc efektivní a klient bude spolupracovat.³⁶

Nabízená sociální pomoc, ať již pomoc poskytována státem nebo dalšími (např. církevními) zařízeními, se řídí právními normami, jako jsou Listina základních práv a svobod a Ústavní zákon, nejrůznější mezinárodní úmluvy a smlouvy, zákony, které upravují životní a existenční minimum, právní předpisy týkajících se zaměstnávání, pracovních podmínek, oblasti rodinného práva, trestního práva, dále sem spadají nejrůznější vyhlášky a sdělení, avšak nejúžeji poskytovanou pomoc upravuje Zákon o sociálních službách č.108/2006 Sb.³⁷

Přesto se veškerá možná pomoc lidem bez domova neřídí pouze právem. Je zde hledisko morálnosti, ochoty a pomoci bližnímu – zde se uplatňují naše vnitřní hodnoty, zásady, zkušenosti a vlastnosti.

Zákon o sociálních službách již v základních zásadách říká: „Každá osoba má nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení“³⁸. Zaměříme se tedy na některé možnosti pomoci lidem bez domova dle tohoto zákona.

2.1 Sociální poradenství

Sociální poradenství výše zmiňovaný zákon definuje jako poskytování potřebných informací přispívajících k řešení nepříznivé sociální situace. Sociální poradenství se dělí na základní a odborné, říká, že se jedná o činnost, která je základní při poskytování všech druhů služeb, hovoří o povinnosti poskytovatele sociálních služeb sociální poradenství poskytnout. Odborné poradenství je pak zaměřeno vždy na potřeby jednotlivých sociálních skupin a obsahuje následující tři činnosti: zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutickou činnost a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Sociální poradenství by mělo činit základ také v práci s lidmi bez domova – např. umět sdělit jakým způsobem a v případě potřeby také umět pomoci vyřídit osobní doklady klienta.³⁹

Jako cíl sociálního poradenství vidím doprovod klienta k úplné samostatnosti – pomoci člověku tak, aby si uměl pomoci sám. Pomoci jedinci zorientovat se v jeho právech a také povinnostech, podpořit ho ke změně.

³⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. s 748 – 756.

³⁷ tamtéž

³⁸ Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb, část 1, §2, odst. 1

³⁹ Srov. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb, část 3, §37

2.2 Nocleh, hygiena a potravinová pomoc - jako základní pomoc

Je zřejmé, že jedinec, který ztratil domov, nemá střechu nad hlavou, potřebuje pomoci v uspokojení těch nejzákladnějších potřeb – jedná se o stravu a teplo, možnost osobní hygieny a nezbytné ošacení. Manželé Hradečtí⁴⁰ hovoří o potřebě člověka mít pevnou oporu, mít se komu svěřit, mít místo, kam je možnost přijít, najíst se a ohřát. Dále je nutno dodat, že jedinec přicházející z ulice potřebuje často i lékařskou péči.

Výše zmiňované služby pomoci při nasycení a osobní hygieně bývají lidem bez domova poskytovány v rámci vhodnosti komplexnosti na jednom místě. Zpravidla jde o nízkoprahová denní centra, v jejichž rámci, či poblíž pomáhající organizace provozují jídelnu, nabízejí možnost očisty a ošacení. Podmínky a rozsah poskytované péče určuje výše zmiňovaný zákon, který říká, že nízkoprahová denní centra poskytují ambulantní, popř. terénní služby pro osoby bez přístřeší. Mimo již uvedené pomoci při osobní hygieně a poskytnutí stravy nebo pomoci při jejím zajištění tyto centra nabízejí pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.

Další základní pomocí, je pomoc při zajištění noclehu. Zákon upravuje podmínky nabízeného noclehu v noclehárně a poskytnutí ubytování v azylovém domě. Noclehárna dle tohoto zákona poskytuje ambulantní služby osobám bez přístřeší, možnost přenocovat a prostor pro hygienu. Jedná se o nejnižší a nejkrátkodobější stupeň poskytnutí noclehu. Noclehárny poskytují služby jen přes noc, přes den je klienti opouštějí. Další a vyšší stupeň je ubytování v azylovém domě, zde je se zájemcem v nepříznivé sociální situaci (ztrátě bydlení) sepisována smlouva o ubytování na přechodnou dobu, nabídnuta pomoc při uplatňování práv a obstarávání osobních záležitostí, nabídnuta pomoc při zajištění stravy, možnost pomoci při řešení jeho situace vytvořením individuálního resocializačního plánu.⁴¹

Oba dva typy nabízeného noclehu zakazují agresivní chování, požívání alkoholu a jiných drog. Cílem této služby by mělo být poskytnout člověku tolik potřebné zázemí pro důstojný odpočinek, načerpání sil k dalším krokům vedoucím k resocializaci.

⁴⁰ Srov. HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, s.184- 251.

⁴¹ Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb, část 1, §2, odst. 1 a část 3 § 57, 61 a 63; VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756.

2.3 Služby sociální prevence

Prevence znamená předcházení. V sociální oblasti a se zaměřením na péči o lidi bez domova se pak jedná o předcházení a zabránění sociálnímu vyloučení jako nežádoucímu jevu. Cílem této služby, která je také upravena výše zmiňovaným zákonem, je pomoci jedincům, kteří jsou pro krizovou sociální situaci, životní návyky, způsob života a pro jejich sociální znevýhodňující prostředí i možné ohrožení jejich práv, překonat tuto nepříznivou situaci a zároveň chránit i celou společnost před šířením nežádoucích společenských jevů. Prevence se pak poskytuje na úrovni primární, terciální a sekundární.⁴²

2.4 Další služby

Mezi další služby, které jsou pro lidi potřebné a tito lidé je využívají je možno zařadit sociální rehabilitaci – pomoc při dosažení samostatnosti rozvojem specifických schopností a dovedností jedince, nácvikem žádoucího chování a jednání a to formou jak ambulantní, terénní, tak i pobytovou v sociálně rehabilitačních centrech. Formou ergoterapie znovu získat a následně udržet pracovní návyky a snad i do jisté míry nalézt nový smysl života.

Místem, kde je možno získat potřebné pracovní návyky, může být institut veřejně prospěšných prací. Určitě je třeba zmínit také možnost vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů nabízených např. úřady práce. Rekvalifikace může být prvním krokem ke snadnějšímu uplatnění se na trhu práce.⁴³

Člověk bez domova má často přidružený problém a to např. nějakou závislost, pak by mohla být např. indikovaná terapeutická komunita, kde je mu poskytnuto na přechodnou dobu ubytování, strava a především sociálně terapeutická činnost.

Využití služeb denního nízkoprahového centra, sociální prevence, nabídky služby noclehárny, sociálního poradenství, ale i dalších služeb vhodných pro lidi bez domova, mohou nabízet (i anonymně) terénní programy, které mají za cíl vyhledávat mj. osoby bez přístřeší a osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a minimalizovat rizika způsobu jejich života. Jedná se o práci v přirozeném prostředí klientů, jejímž cílem je napojení klientů bez domova například na výše jmenované služby.⁴⁴

⁴² Srov. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb, část 3 § 53 – 70.

⁴³ Srov. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb, část 3 § 32 – 96; VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756.

⁴⁴ tamtéž

Již v terénu by měla být v případě potřeby člověku bez domova poskytnuta základní krizová intervence a tím pomoci zvládnout krizovou životní situaci a následně odkázat na další využití služeb vhodných zařízení. V situaci, kdy jedinec ztratil střechu nad hlavou, se jeví krizová intervence jako jedna z nejdůležitějších forem pomoci, nabízí se možnost bezdomovci informovat o jeho právech a možnostech využití pomoci dalších zařízení.⁴⁵

Bezdomovství je neustále se vyvíjející fenomén reagující na vývoj společnosti i ekonomiky. Nabízené služby je nutno přizpůsobovat poptávce s ohledem na místo a potřebnost tak, aby mohlo docházet k co největší resocializaci jedince bez domova. Poskytované služby by měly následovat návazně a to tak, aby motivovaly ke změně postojů a hodnotové orientace lidí bez domova. Nezbytná pro práci s klientem, nejen s člověkem bez domova, je individuální práce s poznáním osobních cílů člověka a kladením vhodných nároků na klienta, společně doplněna o například pomoc odborníků z řad právníků, psychologů apod. Komunikace by měla být srozumitelná a trpělivá, jako nutnou vidím pomoc při nalezení důvěry v sebe sama a i v okolí, pomoc při nalezení nové cesty, motivaci klienta k samostatnosti a aktivitě.

Přestože z výše uváděného zákona nevyplývá, je myslím důležitá služba duchovně pastorační. Jedná se o duchovní vedení klienta v jeho krizové nebo těžké životní situaci, který cítí potřebu této pomoci a zvolí si jí. S důrazem na intenzivně individuální přístup duchovní služba vhodně může doplňovat běžné služby. Duchovní je veden svojí vírou, která se zobrazuje v pastoračním rozhovoru. Duchovní plní roli poradce poskytující poradenství, ale také svojí hlavní úlohu: prezentace náboženských a etických hodnot.⁴⁶

3 POMÁHAJÍCÍ CÍRKEVNÍ ORGANIZACE V JIŽNÍCH ČECHÁCH (ORIENTACE NA LIDI BEZ DOMOVA)

Církev se, jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, od samého počátku realizuje v pomoci bližnímu, v pomoci člověku. Na území jižních Čech jsou registrovány tyto církve: Apoštolská církev, Bratrská jednota baptistů, Církev adventistů sedmého dne, Církev bratrská, Církev československá husitská, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev metodistická, Pravoslavná církev, Slezská církev evangelická augsburského vyznání, Starokatolická církev, Svědkové Jehovovy

⁴⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 748 – 756; HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, s. 45 - 57

⁴⁶ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. S. 34 – 44; OPATRŇÝ M., LEHNER M., *Teorie a praxe charitativní práce*, s. 47 - 72

a v neposlední řadě je to nejrozšířenější Katolická církev, dále jsou to různé křesťanské sbory Buddhistické organizace. Dle registru poskytovatelů soc. služeb přímou pomocí lidem bez domova poskytuje pouze Katolická církev.⁴⁷

Činí tak v rámci jedné z osmi diecézí, které působí na území České republiky a to v prostřednictvím Diecéze českobudějovické, resp. Diecézní charity českobudějovické - Městské charity v Českých Budějovicích a Farní charity v Prachaticích. Právě tyto jmenované Charity poskytují velkou podporu, pochopení a pomoc lidem, kteří se ocitli bez domova, spolupracují také se státními a dalšími nestátními organizacemi a jejich cílem je v co největší míře pomoci jedinci v těžké životní situaci k návratu do společnosti. I pomoc těchto zařízení se řídí Zákonem o poskytování sociálních služeb č. 108/2006 Sb. a dalšími právními dokumenty, které se k dané problematice vztahují a dotýkají se jí.

3.1 Městská charita České Budějovice (MCHČB)

Mottem, které se prolíná celou činností Městské charity, v Českých Budějovicích je: Poslání je něco většího než cíl. Všechny cíle vyrůstají z životního poslání. Cíl má začátek, střed a konec. Poslání není snadné definovat a měřit. Je majákem pro loď, které k našim cílům směřují.⁴⁸

Posláním pak je sociální a zdravotní pomoc bližnímu v nouzi bez ohledu na jejich příslušnost k rase, národnosti či náboženství a to všem lidem na území města České Budějovice a jeho okolí, kteří pomoc potřebují. Není zanedbatelná i činnost MCHČB vyvíjená a realizovaná za účelem humanitární pomoci do zahraničí. Městská charita České Budějovice je církevní právnickou osobou zřízenou za účelem poskytování sociálních služeb potřebným lidem.⁴⁹

MCHČB nabízí pomoc lidem na ulici, matkám s dětmi v těžké životní situaci, pomoc lidem se zdravotním postižením, seniorům, nízkoprahové činnosti pro děti a mládež, podává pomocnou ruku lidem s drogovou závislostí. Pro jednotlivé skupiny potřebných osob jsou připraveny nabídky pomoci v rámci šesti skupin poskytovaných služeb:

⁴⁷ Srov. registr poskytovatelů sociálních služeb, dostupný na www.mpsv.cz

⁴⁸ dostupné na www.mchcb.cz

⁴⁹ informace získané rozhovorem s vedoucím Azylového domu sv. Pavla, z propagačních a informačních letáků MCHČB

Charitní pečovatelská služba, Charitní ošetrovatelská služba, mobilní hospic, osobní asistence -jedná se o nabídku terénních, ambulantních i pobytových služeb, kdy pracovníci dle Zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. nabízejí pomoc při obstarávání běžných úkonů péče a osobu klienta, pomoc při osobní hygieně, poskytnutí nebo pomoc při zajištění stravy, chodu domácnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a jiné. Tyto služby jsou určeny seniorům, nemocným, lidem (dospělým i dětem) se zdravotním postižením, rodinám s novorozenci trojčaty, čtyřčaty a paterčaty.⁵⁰

Tolerance České Budějovice jedná se o projekt zaměřený na přípravu a následně i na získání zaměstnání se zaměřením na osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené. Tento projekt je v současné době realizován Tranzitním programem a Pracovní rehabilitací a jeho nedílnou součástí je odborné poradenství.⁵¹

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Posláním této služby je v rámci tří nízkoprahových zařízení podporovat děti a mládež, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách a motivovat je ke vzdělávání a vhodnému způsobu trávení volného času.⁵²

Terénní program je sociální služba pro lidi ve věku 15 – 26 let, kteří jsou sociálně vyloučení nebo jim toto vyloučení hrozí, nacházejí se v krizové životní situaci. Posláním této služby je vyhledávání těchto jedinců a nabídnutí podpory při aktivním řešení jejich obtížné životní situace, popř. snížení možných rizik plynoucích ze způsobu života, který vedou, pomoci při znovu začleňování do společnosti.⁵³

Domino nabízí prostor k setkávání se a služby pro lidi s duševním onemocněním starší 18 let.⁵⁴

3.1.1 Vznik a charakteristika zařízení Domu sv. Pavla

Dům sv. Pavla v Českých Budějovicích vznikl v roce 1996, jako reakce na poptávanou službu. Jedná se o zařízení, které poskytuje komplexní sociální služby lidem 18letým a starším, lidem bez domova, lidem, kteří se ocitli v krizové životní situaci, ocitli se v sociálním vyloučení, anebo jsou ohroženi sociálním vyloučením

⁵⁰ informace získané z propagačních a informačních letáků MCHCB

⁵¹ tamtéž

⁵² informace získané z propagačních a informačních letáků MCHCB

⁵³ tamtéž

⁵⁴ tamtéž

ohrožení. V rámci Denního nízkoprahového centra, Noclehárny a Azylového domu nabízí veškeré potřebné služby tak, aby s důrazem na individualitu klienta, vytvořením pocitu přijetí, motivací klienta k aktivnímu řešení krize došlo k resocializaci, návratu jedince do života společnosti, na trh práce, osamostatnění klienta a získání nezávislosti na systému pomoci. Je to jediné zařízení nabízející služby lidem bez domova v Českých Budějovicích a nejbližším okolí a jedno ze dvou církevních zařízení v jižních Čechách poskytující služby tohoto charakteru mužům bez domova. Posláním Centra sociálních služeb Dům sv. Pavla je podpořit osoby bezprostředně ohrožené nebo postižené sociálním vyloučením a osoby bez přístřeší k aktivnímu řešení jejich situace. Důležitým prvkem této podpory je snaha o vytvoření pocitu přijetí, bezpečí a opory.⁵⁵

Velikou předností Domu sv. Pavla je poskytování komplexu služeb na sebe navazují a navzájem vhodně se doplňující na jednom místě, v jednom domě. Pro klienty je tak vytvořena možnost získat co nejširší a nejvhodnější péči s ohledem na jejich aktuální situaci a individuálnost jejich životní krize. Může tak být poskytnuta potřebná ucelená péče i těm, kteří prvotně žádají pouze o dílčí pomoc (např. ohrát se) a v průběhu uskutečňování této pomoci se jako žádoucí objeví indikování ještě další služby (např. psychologická pomoc), není tedy třeba klienta odesílat na jiná místa.⁵⁶

Snad jediným nedostatkem Domu sv. Pavla se jeví jeho bariérovost, nemožnost bez pomoci dalších osob využít nabízených sociálních služeb lidmi např. na invalidním vozíku.

3.1.2 Nabízené služby Domu Sv. Pavla

Nízkoprahové denní centrum, jehož posláním je poskytnout osobám starším 18 let převážně bez přístřeší možnost vysprchování se, získání čistého oblečení z charitního šatníku, uvaření jídla, využití internetu, sledování TV, prodeje časopisu Nový prostor, využití sociálního poradenství, psychologické podpory a tím podpořit zlepšení aktuální životní situace těchto osob.⁵⁷ Nízkoprahové denní centrum bylo otevřeno v prosinci roku 2003 jako místo pro možnost odpočinku, načerpání nových sil, místo spojené s možností osobní hygieny (osprchování se), nasycení se (potravinová výpomoc, k dispozici je kuchyňka), možností získat potřebné ošacení. Uživatelům této služby je k dispozici i sociální pracovník poskytující sociální poradenství, pomoc při

⁵⁵ Srov. Standardy kvality poskytovaných služeb – Dům sv. Pavla v Českých Budějovicích

⁵⁶ informace získané rozhovorem s vedoucím Azylového domu sv. Pavla, z propagačních a informačních letáků MCHCB

⁵⁷ Srov. dostupné na: <http://www.mchcb.org/index.php?page=azylovy-dum-sv-pavla>

uplatňování práv a oprávněných zájmů jedince, dále mohou využít PC a připojení k internetu – možnost vyhledání zaměstnání, bydlení, také nově mohou uživatelé využít služby zdravotní sestry, která s nimi zkonzultuje jejich zdravotní stav a případně doporučí potřebnou návštěvu u lékaře. V neposlední řadě jde o místo setkávání se, popovídání si, rozjímání, možnost kontaktu s osobami ve stejné životní situaci, možnost získat jiný náhled na svojí situaci, možnost získat potřebné přátelství. Klient se zde také může sejít s knězem, který tak naplní jeho duchovní potřebu. Jedná se o prvotní nabídku služby, která má „nastartovat“ jejich návrat k běžnému způsobu života. V rámci Nízkoprahového denního centra v zimních měsících je aplikován i tzv. krizový režim – mrazivé noci. Je to nabídka klientům v období, které je nejchladnější a při nočním pobytu venku, hrozí např. umrznutí, přespání zdarma (resp. strávení noci v prostorách určených k poskytování služby Nízkoprahového denního centra). Pro méně přizpůsobivé klienty a především pro jedince silně závislé na alkoholu může být krizový režim jedinou možností nocování v teple, přes toleranci malého množství alkoholu je nutno zachovat podmínku slušného a neagresivního chování. Smlouva s uživatelem služby je uzavírána ústně, podmínkou není sdělení osobních údajů, což značí právě nízkoprahovost služby.⁵⁸

Noclehárna (vznikla v roce 2009) slouží jako další stupeň sociální práce s klientem Domu sv. Pavla. Jedná se o možnost přespání v teplém čistém prostředí. Ambulantnost služby spočívá v tom, že služba je poskytována pouze přes noc, v denní době je Noclehárna uzavřena. Přesto ale mohou klienti využít služeb Nízkoprahového denního centra. Kapacita je 15 lůžek, první noc je poskytována služba přespání zdarma, další noci jsou zpoplatněny, smlouva o poskytnutí služby je většinou uzavírána pouze ústně. I k této službě mohou využít klienti sociálního poradenství.⁵⁹

Azylový dům (činný od roku 1996) je nejvyšším stupněm ubytování v rámci Domu sv. Pavla. Svoje služby poskytuje dle Standardů kvality a jeho využití jedince by mělo být indikované sociální pracovníci Azylového domu, k této službě patří také zázemí pro osobní hygienu a zajištění sebeobsluhy při přípravě stravy a možnost využití služeb Nízkoprahového denního centra. Azylový dům je určen, stejně jako Noclehárna, mužům od 18 let, kteří se ocitli bez střechy nad hlavou, služba je zpoplatněna dle příslušného zákona a poskytována nepřetržitě. Ubytování v Azylovém domě je realizována na

⁵⁸ Srov. Standardy kvality poskytovaných služeb – Dům sv. Pavla v Českých Budějovicích

⁵⁹ tamtéž

maximálně pětilůžkových pokojích, kapacita Azylového domu je 25 lůžek, na každém patře je pak sociální zázemí.⁶⁰

S uživateli je sepisována smlouva o poskytnutí služby, vedena individuální sociální práce – za aktivní účasti je vytvářen individuální resocializační plán, klient by měl v této fázi socializace mít uzavřenou pracovní smlouvu nebo jinou dohodu o práci, nebo by k tomu mělo dojít v nejbližší době, a získávat a upevňovat pracovní návyky. Sociální pracovnice Azylového domu pravidelně s uživatelem vede konzultace o aktuální situaci, dochází ke stanovení osobních cílů uživatele, pomoci při jejich realizování, zprostředkovávání další návazné služby (žádost o umístění do domova pro seniory, návštěva odborného lékaře, K - centra a dalších), vedení klienta k aktivitě při kontaktování rodiny, úřadů, řešení dosud neřešených záležitostí jakými může být například dlužné výživné. Cílem této odborné individuální péče by mělo zlepšení aktuální situace klienta, nastolení nějaké změny, která by vedla k opětovnému začlenění do většinové společnosti, k samostatnosti klienta, jeho resocializaci. Klient dostává tolik péče kolik je nutné a je motivován, aby řešil svojí situaci žádoucím způsobem.⁶¹

Principy práce s klientem vyplývají ze Standardů kvality a patří mezi ně především respektování potřeb a volby klienta společně s ochranou osobních údajů, porozumění, ohleduplnost, lidskost...

Služby Nízkoprahové denní centrum, Noclehárna a Azylový dům doplňuje a prolíná se jimi sociální poradenství a následně jsou doplněny nabídkou přidružených služeb, jako je možnost psychoterapie, možnost duchovních rozhovorů – sociálně-pastorační asistence, pracovní terapie – prodej časopisu Nový prostor v ulicích města, práce s internetem v rámci sebevzdělávání, možnost volnočasových aktivit (např. šipky, sledování TV, knihovna), zapojení uživatelů do provozu Domu sv. Pavla (úklid společných prostor, výzdoba místností apod.).⁶²

Pracovníci Domu sv. Pavla tvoří spolupracující a stále se vzdělávající tým odborníků, který nabízí ucelenou škálu potřebných služeb, vytváří lidem bez domova prostředí plné porozumění a přijetí. Kolektiv zaměstnanců se skládá z vedoucího Domu sv. Pavla, sociální pracovnice Azylového domu, sociální pracovnice Noclehárny

⁶⁰ tamtéž

⁶¹ Srov. Standardy kvality poskytovaných služeb – Dům sv. Pavla v Českých Budějovicích

⁶² tamtéž

společně s Nízkoprahovým denním centrem, osmi sociálních asistentů, dále je zde přítomen psychoterapeut.⁶³

3.2 Farní charita Prachatice

Farní charita Prachatice je církevní právnickou osobou zřízenou za účelem poskytování sociálních služeb potřebným. Jejím zřizovatelem je českobudějovické biskupství, resp. diecézní charita České Budějovice. Vznikla v roce 1998, kdy byl zřízen domov sv. Dominika Savia a následně v roce 2006 převzala od sdružení Emauzy ČR Dům sv. Petra a v tomto roce dále začala provozovat další tři služby. Farní charita Prachatice nabízí pomoc v rámci křesťanské charity lidem v nouzi, lidem v krizové životní situaci, matkám s dětmi v těžké životní situaci, lidem bez domova, lidem na ulici. Posláním Farní charity Prachatice je pomoc bližním v nouzi bez ohledu na příslušnost k rase, národnosti či náboženství. Poskytování kvalitních sociálních služeb na základě principů křesťanské lásky k bližnímu a dle Standardů kvality sociální práce.⁶⁴

⁶³ informace čerpány při osobní návštěvě zařízení

⁶⁴ www.prachatice.charita.cz/o-nas a získáno při osobní návštěvě z rozhovoru s vedoucím Azylového domu v Záblatí

Svoji pomoc realizuje pomocí následujících projektů:

Domov sv. Dominika Savia je domov pro matky s dětmi nebo těhotné ženy, které se ocitly v těžké životní situaci spojené se ztrátou domova. Posláním této služby je poskytnout přístřeší výše zmiňované cílové skupině klientek a to po dobu, než naleznou vlastní bydlení a vyřeší svojí těžkou životní situaci, na kterou jim momentálně jejich síly a prostředky nestačí a potřebují pomoc druhého. Uživatelky služby Charitní domov sv. Dominika Savia mají možnost využít i dalších služeb nabízených. Farní charitou Prachatice⁶⁵

Terénní program Most naděje je terénní program, poskytující služby rodinám i osobám na území Prachaticka formou sociální prevence v přirozeném prostředí klienta. Služba pomáhá jedincům i skupinám v prosazování práv a svobod, snaží se je podpořit a tím předejít možnému sociálnímu vyloučení.⁶⁶

Dalšími projekty jsou např. Tříkrálová sbírka a Charitní šatník.

V Prachaticích je tříkrálová sbírka pořádána od roku 2001 pravidelně, z jejího výtěžku je financována činnost farní charity a také část prostředků je využito na humanitární pomoc v zahraničí, či podporu zařízení na Prachaticku.⁶⁷

Charitní šatník je služba, jejíž hlavní náplní je sběr a distribuce šatstva, ložního prádla, ale i hraček a dalšího potřebným a to za dobrovolný poplatek.

Dům sv. Petra pro muže ze zařízení azylového typu poskytují služby mužům bez domova – podrobněji je jeho činnost popsána v následující kapitole.

3.2.1 Vznik a charakteristika zařízení Domu sv. Petra pro muže

V roce 2006 převzala farní charita od sdružení Emauzy ČR azylový dům v Prachaticích, ve kterém Emauzy ČR poskytovaly pomoc mužům bez domova, propuštěným vězňům a lidem na okraji společnosti. Farní charita pokračovala v již započaté péči o lidi bez domova a i při přestěhování Domu sv. Petra do Záblatí (blízkosti Prachatic) nadále nabízí tolik potřebné služby. Řídí se právními předpisy a charitním posláním. Služba je umístěna v domě, ke kterému přináleží menší pozemek, kde klienti pod vedením zaměstnanců provozují drobné hospodářství. Způsob „života“

⁶⁵ www.prachatice.charita.cz/o-nas, informační letáky Farní charity Prachatice

⁶⁶ tamtéž

⁶⁷ tamtéž

azylového domu připomíná komunitu. Farní charita zde nabízí své služby dle Zákona o sociálních službách č. 108/2006 a je spolufinancována Evropským sociálním fondem.⁶⁸

3.2.2 Nabízené služby Azylového domu sv. Petra v Záblatí

Azylový dům v Záblatí u Prachatic nabízí péči mužům bez domova jako jeden ze dvou azylových domů pro muže bez domova na území jižních Čech a vhodně doplňuje svými službami sociální síť pomoci na Prachaticku. Sociální služba je určena mužům od 18 do 60 let, kteří z různých důvodů ztratili své rodinné nebo jiné zázemí a ocitli se v situaci, kdy nemají střechu nad hlavou. Do tohoto azylového domu přichází většina uživatelů po výkonu trestu odnětí svobody nebo po ukončení ústavního léčení, popř. po výstupu ze zařízení ústavní výchovy, schůzka je předjednána se sociální pracovníci daného zařízení. Nabízená služba, jak z charakteristiky klientely vyplývá, pak slouží jako forma osvojení si a udržení si běžných sociálních dovedností, jako je péče o bydlení, o svojí osobu, získání zaměstnání, vhodná komunikace s okolím i úřady, navázání kontaktu s rodinou nebo partnerkou, v podstatě se jedná o takový mezistupeň k osamostatnění se. Hlavním cílem Domu sv. Petra je opětovné začlenění klienta do společnosti a znovunavázání vazeb s původním sociálním prostředím. Zařízení poskytuje v souladu s příslušným zákonem tyto služby: ubytování, vytvoření podmínek pro přípravu stravy, sociálně právní poradenství, krizovou intervenci, doprovod na úřady, zprostředkovávání kontaktů s odbornými pracovišti, zprostředkování pracovního uplatnění a pracovní rehabilitaci. Dům sv. Petra disponuje se 13 lůžky, z nichž jsou dvě vedena jako krizová lůžka. S uživatelem služby je sepisována písemná smlouva o poskytnutí služby, se zapojením klienta a aktivním podílením se je vytvářen individuální resocializační plán, postupně hodnoceny krátkodobé i střednědobé cíle, které si klient stanovil, vzhledem k individuálnímu přístupu je klientovi nabídnuto profesionální vedení i doprovázení. V rámci zásad vhodné sociální pomoci je klient veden k co největší samostatnosti, postupnému odpoutávání se od užívání sociálních služeb tak, aby se nestal na poskytování služeb závislý. Pracovní tým v současné době tvoří vedoucí Domu sv. Petra, sociální pracovník a sociální asistent, stejně jako u Domu sv. Pavla i zde pracovníci tvoří spolupracující odborný tým, avšak s ohledem na velikost

⁶⁸ čerpáno z osobního rozhovoru s vedoucím Azylového domu v Záblatí

jsou zastoupeny pouze ve výše uvedeném obsazení, neznamená to ale, že by nebylo vhodné pracovní tým doplnit dalšími odborníky.⁶⁹

3.3 Další organizace Jižních Čech realizující se v péči o lidi bez domova

Z registru poskytovatelů sociálních služeb⁷⁰ provozovaným MPSV vyplývá, že na území jižních Čech jsou pouze dvě církevní zařízení poskytující péči mužů bez přístřeší (tak jak bylo o nich pojednáno v předchozích kapitolách), dále mohou klienti využít služeb nabízených jinou organizací (např. státní).

Církev poskytuje na území jižních Čech péči nejenom mužům bez domova, ale i ženám bez domova. Tyto služby pak většinou nabízí v rámci azylových zařízení pro ženy a matky s dětmi. Nabídka služeb je specifická právě s ohledem na potřeby matek s dětmi, či samotných žen ocitajících se v problému sociálního vyloučení.

⁶⁹ čerpáno z osobního rozhovoru s vedoucím Azylového domu v Záblatí a Standardy kvality poskytovaných služeb v Domě sv. Petra

⁷⁰ Srov. dostupné na:

http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do;jsessionid=192EBE329B09FF0165079AAD8279AB35.node1?SUBSESSION_ID=1269075933863_1

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Úvod

V jižních Čechách nabízejí pomoc mužům bez domova dvě církevní organizace. Jak z teoretické části vyplývá, jedná se o Dům sv. Pavla v Českých Budějovicích a Dům sv. Petra v Prachaticích. Oba dva domy jsou spravovány Charitou českobudějovickou (Církev Římskokatolická).

4.2 Cíl a předmět výzkumu

Pro potřeby bakalářské práce jsem se snažila zmapovat jaké služby péče a sociální pomoci nabízí vybrané organizace a zda tyto služby cítí uživatelé jako potřebné, popř. jaké služby by uvítali, co vidí uživatelé jako nejdůležitější poskytnout lidem v této krizové situaci. Dále jsem se orientovala na důvody – cíle – klientů při kontaktování zařízení, a zda byla tato očekávání naplněna. Chtěla bych potvrdit domněnku, že věk nehraje při hrozbě sociálního vyloučení bezdomovství roli a také zjistit, zda dochází k využívání, případně ke zneužívání nabízených služeb.

4.3 Hypotézy

Na základě studia odborné literatury použité v teoretické části práce, osobní návštěvy, komunikace s pracovníky zkoumaných zařízení a studiem interních dokumentů (Standardů kvality poskytovaných sociálních služeb jednotlivých zařízení) byly stanoveny tyto hypotézy:

H1: Klientem zařízení poskytující péči lidem bez domova se stává jedinec, který se v krizové životní situaci (v sociálním vyloučení) nachází již delší časové období. (otázky 1-5)

H2: Klienti bez domova využívají vždy většiny nabízených služeb. (otázky č. 6 – 14, 18 a 19).

H3: Klient často využije v zařízení i službu, jejíž využití není pro něj nezbytné – mohl by si zajistit i jiným způsobem. (otázky č. 15 - 17).

4.4 Metodika

Respondenty jsou klienti církevních zařízení v oblasti jižních Čech, které nabízejí služby lidem bez domova – Dům sv. Pavla v Českých Budějovicích a Dům sv. Petra

v Záblatí u Prachatic. S žádostí o vyplnění dotazníku byli osloveni klienti nacházející se v tomto zařízení v domě mé osobní návštěvy a byl vynechán klient, který sdělil, že dotazník již vyplňoval při mé minulé návštěvě.

Výzkum byl realizován metodou anonymního vyplňování v rozsahu v rozsahu 3 stran, 19 otázek. Z toho je 9 otázek uzavřených, 4 polootevřené a 6 otevřené. Součástí dotazníku byl úvodní dopis.

Aby byla zajištěna anonymita respondentů, zachována jejich důvěra v církevní zařízení a zároveň zajištěna co největší návratnost dotazníků, byl sběr dat organizován touto formou:

Rozdání dotazníků klientům osobně v zařízení bez zjišťování osobních údajů, především jména klienta a ponechání volby zda dotazník vyplní či nikoli na klientovi. Dále pak při předání dotazníku klientům v Domě sv. Pavla předcházela otázka, která vyloučila z výzkumné sondy klienty, kteří nevyužívají ubytovacích služeb zařízení.

Úvodní dopis a instruktáž byly součástí dotazníku, přesto byl klient slovně poučen a byla jsem v blízkosti pro případ dotazu klienta.

Ve dnech: 2. 11. 2009 – 20. 11. 2009 proběhla příprava dotazování, sběr dat se konal 20. 1. 2010 -19. 3. 2010 (pět dní v tomto období během osobních návštěv v zařízeních) a zpracování výsledků se uskutečnilo ve dnech: 20. 3. 2010 -22. 3. 2010. Bylo rozdáno celkem 30 dotazníků, 15 v Domě sv. Pavla, 15 v domě sv. Petra.

Navracené dotazníky v počtu 30 kusů (15ks z Azylového domu Domu sv. Pavla a 15ks z Domu sv. Petra pro muže) byly podrobeny kontrole. Technicky správné dotazníky v počtu 30 kusů byly zpracovány čárkovací metodou. Výsledky jsou prezentovány prostřednictvím absolutních četností.

4.5 Výsledky dotazování

Jedna z otázek sledovala strukturu dotázaných z hlediska místa bydliště.

Výsledky přináší tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 Název zařízení a trvalé bydliště klienta

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
České Budějovice	5	0
Okres ČB	2	0
Prachatice	1	3
Okres Prachatice	0	6
Jinde	8	6

Údaje v tabulce přibližující trvalé bydliště a využívané zařízení vyjadřuje počet uživatelů služeb zařízení – spádovost. Klientů využívající služeb Domu sv. Petra v Záblatí u Prachatic je 9, z 15 celkových, a jsou to obyvatelé Prachatic anebo okresu Prachatice. Je otázkou, zda klient před požádáním služby v Domě sv. Petra nebyl spjat s lokalitou Prachaticka např. prací.

Oproti tomu v Domě sv. Pavla v Českých Budějovicích je klientela s ohledem na trvalé bydliště rozložena tak, že větší část je trvale bytem jinde než nabízené možnosti a jeden uživatel pak je z Prachatic (celkem tedy 9 respondentů) a menší část respondentů pochází z Českých Budějovic nebo okresu České Budějovice. I zde by sedalo hovořit o důvodech, které klienta do oblasti českých Budějovic přivedlo. Přesto počet klientů spadající trvalým bydlištěm do okresu, v němž je služba poskytována, není výrazně nižší než počet uživatelů služby pocházející trvale bytem z jiného okresu.

Další otázka zjišťovala způsob, jakým se klient dostal do zařízení. Možnosti ilustruje následující tabulka.

Tabulka č. 2 Nabídka pomoci přišla od...

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Pracovníka nějakého zařízení, pracovníka z terénu	1	5
Klient požádal sám vzhledem k místní dostupnosti	6	3
Klient požádal sám pro nejvhodnější nabídku péče	8	7

Dle četnosti odpovědí u jednotlivých možností lze usuzovat, že klienti nejčastěji jsou o zařízení informováni a požádají o pomoc takové zařízení, kde se jim poskytovaná péče jeví jako nejlepší. U zařízení umístěného ve velkém městě (Českých Budějovic) se také objevuje často možnost využití služeb vzhledem k místu – snad místní dostupnosti. Oproti tomu pak v zařízení umístěném v malé obci v Domě. Sv. Petra nalézá potřebnou péči poměrně velká část uživatelů na základě informací, doporučení, referencí obdržných od pracovníka jiného zařízení (např. pracovníka Městského úřadu), dalším upřednostňujícím důvodem byla kvalitní nabídka nabízených služeb.

Sonda se zaměřila i na zjišťování časové délky situace, kdy respondent nemá stálé bydlení. Zjištění ilustruje tabulka č. 3.

Tabulka č. 3 Časové období bez stálého domova

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Méně než 1 rok	4	2
1-3 roky	3	4
Více než 3 roky	8	9

Údaje v tabulce potvrzují domněnku, že klientem zařízení, které poskytuje péči lidem bez domova, se stává jedinec po delším časovém období snahy zvládnout situaci sám, vlastními zdroji. U obou zařízení je počet klientů nacházející se v těžké životní situaci spojené se ztrátou domova nejvyšší v možnosti nejdelšího časového období.

Věková struktura „obyvatel“ zařízení je zachycena v tabulce č. 4.

Tabulka č. 4 Věk klienta

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
18 – 30 let	3	2
31 – 55 let	12	13
56 a více let	0	0

Z tabulky č. 4 lze vyčíst jaké věkové rozložení klientů využívající služby jednotlivých zařízení. Kategorie byly zvoleny takto: 18 – spodní hranice pro poskytnutí služeb v obou zařízeních. První kategorie zahrnuje uživatele ve věku 18 – 30 let (zahrnující mladou dospělost), další navazující kategorie ve věku 31 – 55 let (střední dospělost) a jako poslední věk od 56 let a více, kdy se v lidském životě jedná o pozdní dospělost a následně stáří. Obě dvě zařízení využívají nejvíce klienti ve věkové kategorii 31 – 55 let a tento výsledek je jasně z tabulky čitelný.

Dalším údajem sledovaným výzkumem byly nabízené a využívané služby. Následující tabulka č. 5 vypovídá o službách v zařízení, které byly klientovi nabídnuty tak, jak je vnímal respondent.

Tabulka č. 5 Nabízené služby

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Nehmotná (např. duchovní) podpora	2	5
Sociální poradenství	11	15
Sociální pomoc	4	9
Potravinová pomoc	12	4
Hygienický servis (umytí a ošacení)	15	15
Nocleh	15	15
Jiné	1	1

Respondent mohl zaškrtnout i více variant a z tabulky tedy vyplývá že, ve všech případech byla jedinci nabídnuta možnost hygienického servisu zahrnujícího osobní hygienu – umytí a možnost ošacení a také všem 15 respondentům byl nabídnut nocleh. Ve většině případů klienti odpověděli, že jim zařízením bylo nabídnuto i sociální poradenství (v Domě sv. Petra pak opět ve všech případech). Velký počet uživatelů služeb Domu sv. Pavla měl také možnost využít potravinovou pomoc. Pod pojmy jiné se v případě Domu sv. Pavla skrývala nabídka možnosti přivýdělků prodejem časopisu Nový prostor (1 uživatel) a v Domě sv. Petra pak jeden respondent uvedl, že mu byla nabídnuta práce. Jaké služby klient fakticky využívá, zjišťovala následující otázka a výsledky přináší tabulka č. 6.

Tabulka č. 6 Využívané služby uživateli

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Nehmotná (např. duchovní) podpora	1	1
Sociální poradenství	6	13
Sociální pomoc	3	3
Potravinová pomoc	9	3
Hygienický servis (umytí a ošacení)	15	15
Nocleh	15	15
Jiné	1	1

Z výsledků je možno vyčíst, že všichni dotázaní v obou zařízeních využívají služby nocleh a také hygienického servisu. V Domě sv. Petra pak většina klientů využívá sociálního poradenství, v případě uživatelů Domu sv. Pavla je to necelá polovina respondentů. V Domě sv. Pavla využívá více jak polovina klientů nabízenou potravinovou pomoc. Nabídky pod položkou „jiné“ oba dva klienti využili.

Další otázkou byl zjišťován důvod vyhledání pomoci v zařízení, prvotní potřeba klienta. Tabulka č. 7 přináší výsledky doplňované věty: „Od zařízení jsem očekával pomoc v této oblasti.“ Odpovědi v levém sloupci tabulky jsou výčtem možných (i obsahově podobných) odpovědí respondentů)

Tabulka č. 7 Očekávání klienta od zařízení

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Poskytnutí přístřeší a zajištění práce	2	6
Ubytování	6	8
Ubytování, pomoc při hledání vlastního bydlení a práce	0	1
Nocleh, stravování, ošacení se a ohřátí se	3	0
Ubytování, práce a pomoc při návratu do společnosti	1	0
Vyřízení dokladů a zajištění práce	2	0
Jiné	1	0

Výsledky vypovídají o absolutní potřebě noclehu, přístřeší, přespaní, ubytování – všechny pojmy lze zahrnout pod potřebu vyspání se v teple a čistotě. V případě Domu sv. Petra je to absolutní počet, kdy k potřebě noclehu nebo ubytování se přidružuje přání práce. Služby Domu sv. Pavla vyhledávají jedinci vedle potřeby noclehu i za účelem ošacení se a stravování, ohřátí se. Dva respondenti měli požadavek na vyřízení dokladů a jeden jedinec (možnost jiné) odpověděl následovně: „Přijímám pomoc dle toho, co je k dispozici, přičemž o nárocích mé osoby jsem předtím nijak nepřemýšlel“.

Tabulka č. 8 vyjadřuje službu nebo oblast pomoci, která se jeví klientům jako potřebná, uvítali by jí, chybí dle jejich názoru v nabídce služeb zařízení

Tabulka č. 8 Uvítal bych ještě

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Proškrtnuta. Uživatel již nemá dalších potřeb.	6	8
Lékař, odborná lékařská péče	3	4
Zajištění práce	1	2
Zajištění stálého bydlení	1	0
Zlepšení přístupu pracovníků směrem ke klientům	5	0
Zajištění stravy, potravin	0	1

Údaje z tabulky potvrzují domněnku, že u lidí bez domova se k problému absence střechy nad hlavou přidružují další potíže a např., jak z tabulky č. 8 vyplývá, cítí jako potřebnou službu lékaře. Zhruba polovina respondentů z obou zařízení odpověděla, že necítí potřebu doplnit nabízené služby službou jinou.

Míru spokojenosti uživatelů s nabízenou a užívanou službou, splnění jejich přání, cílů a očekávání vyjadřuje tabulka č. 9.

Tabulka č. 9 Míra spokojenosti uživatelů s nabízenou a užívanou službou

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Ano, zcela	4	11
Spíše ano	8	4
Spíše ne	2	0
Absolutně ne	1	0

Vyčíslené odpovědi v tabulce č. 9 ukazují, že s péčí Domu sv. Petra v Záblatí je většina uživatelů spokojena zcela a část spíše ano. Neobjevila se žádná odpověď

u možnosti „spíše ne“ nebo „absolutně ne“. Oproti tomu službu poskytovanou Domem sv. Pavla jako zcela vyhovující hodnotí 4 respondenti, 8 jich pak hodnotí péči spíše kladně, ale objevují se i odpovědi negativního hodnocení, 2 uživatelé jsou spíše nespokojeni, jeden dokonce nespokojen absolutně. Jaké nedostatky je vedly k tomuto hodnocení, již odpověď neuvádí.

Zároveň sonda zjišťovala i názor respondentů na adekvátnost nabízených služeb pro lidi bez domova. Jejich pohled, vyjádřený v následující tabulce č. 10 vypovídá v rozsahu možností ano – ne.

Tabulka č. 10 Jsou nabízené služby ty, které lidé bez domova právě potřebují?

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Ano	13	15
Ne	2	0

Tato otázka a odpovědi na ní jasně ukazují, že většina uživatelů služeb obou zařízení (v případě Domu sv. Petra všichni dotázaní), se domnívá, že nabízené služby zkoumanými zařízeními jsou právě ty, které lidé bez domova potřebují.

Závěrečná otázka dotazníku pak sleduje, který ze současných sdružených problémů, by klient chtěl vyřešit přednostně. Můžeme se domnívat, že tuto potřebu a její uspokojení vidí respondent jako prioritní a pokud by byla naplněna, pak by byla jeho socializace spojená s vyřešením dalších obtíží snadnější.

Tabulka č. 11 Co cítí klient zařízení jako prioritní k řešení

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Získání stálého vlastního bydlení	4	7
Nalezení, získání práce	2	5
Získání stálého bydlení společně se získáním práce	5	1
Vyřešení partnerského problému, obnovení rodiny, získání partnerky a založení rodiny	2	2
Nalézt motivaci k řešení situace	1	0
Jízdenka do ciziny	1	0

Z tabulky lze dále vyčíst i potřebu nalezení stálého bydlení a také životního partnera, popř. vyřešení dosavadních partnerských krizí. Výsledky jsou v obou zařízeních poměrně stejné. Klienti Domu sv. Pavla pak častěji vidí řešení v současném získání práce i bydlení, oproti tomu klienti Domu sv. Petra nejčastěji uváděli prioritu bydlení.

Pohled zaměřený na souběžné využívání služeb více zařízení poskytujících péči lidem bez domova nabízí tabulka č. 12, a následně tabulka č. 13 odpovídá na důvod využívání služeb několika organizací najednou. Možnost byla zaškrtnout i více odpovědí.

Tabulka č. 12 Uživatel církevního zařízení využívá služeb ještě těchto zařízení

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Městského úřadu – oddělení prevence (kurátoři)	2	1
Městského úřadu – příjem dávek v hmotné nouzi	10	14
ÚP – bez vyplácení podpory v nezaměstnanosti	4	0
ÚP – je mi vyplácena podpora v nezaměstnanosti	0	1
Jiné organizace	4	0

Z tabulky lze vyčíst, že většina klientů, je vyplácena příslušným městským úřadem, jsou jim poskytovány dávky pomoci v hmotné nouzi. Někteří respondenti využívají služeb úřadu práce, přestože jim není vyplácena podpora v nezaměstnanosti. V zařízení umístěném ve velkém městě, kde je tedy i předpoklad místní dostupnosti jiných zařízení, pak 4 respondenti využívají služby jiných zařízení (K-centrum, Tolerance, Jihočeské substituční centrum, TEEN CHALLENGE) – jednalo se vždy o zařízení specializující je na péči o osoby závislé na návykových látkách. Oproti tomu v zařízení Domu sv. Petra využívá pouze jeden respondent péče kurátorů a jeden je vyplácen dávkami v nezaměstnanosti úřadem práce. Kombinování služeb více zařízení se pak jeví jako dostupnější ve větším městě.

Tabulka č. 13 Důvod současného využívání služeb od více poskytovatelů sociálních služeb

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Vhodně doplňují služby tohoto církevního zařízení	7	14
Je to podmínkou pomoci v církevním zařízení	1	0
Kombinují služby jednotlivých zařízení dle výhodnosti	7	1

Využívání služeb několika zařízení či organizací najednou je ve většině případů (14 respondentů z 15) klientů Domu sv. Petra realizováno vzhledem k vzájemnému s doplňování služeb navzájem. Pokud budeme zkoumat vzorek respondentů Domu sv. Pavla, pak shodné počty (7 a 7 respondentů) uvádí, variantu první a variantu druhou. Pouze jeden respondent odpověděl, že službu jiného zařízení využívá, protože je to podmínkou pomoci v církevním zařízení. Avšak uvedl, že se jedná o vyplácení dávek hmotné nouze (snad tedy mohl mít na mysli potřebu být minimálního příjmu, aby mohl uhradit poplatek za ubytování).

Důvod, proč klient využívá služeb právě daného zařízení s ohledem na jeho pohled možné resocializace, zkoumá otázka č. 18 a výsledky interpretuje tabulka č. 14.

Tabulka č. 14 Domníváte se, že právě nabízené služby povedou k Vaší resocializace?

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Ano – přesně proto služeb zařízení využívám	4	10
Ano – pokud se budu více sám angažovat	7	5
Ne – musela by se změnit péče o mou osobu	4	0

Respondenti Domu sv. Petra uvádějí v 10 případech odpověď, že nabídka využívaných služeb je dle jejich mínění přesně ta, která zajistí jejich resocializaci, 5 jich potom odpovědělo, že jejich resocializaci vidí jako zdárnou, pokud se budou oni sami více angažovat. Oproti tomu největší co do četnosti byla klienty Domu sv. Pavla

uváděná odpověď týkající se resocializace spojené se zvýšenou angažovaností jedince. Shodný počet (4 respondenti) pak vidí péči o svou osobu jako nedostatečnou a pro zdárnou resocializaci očekávají zlepšení péče, 4 respondenti užívají služeb Domu sv. Pavla s domněním, že právě tyto nabízené služby jim pomohou ke zdárné resocializaci.

Sonda rovněž zjišťovala u každého respondenta názor, na to, které tři položky, jako je pomoc v nějaké oblasti, zajištění nějaké potřeby či vyřešení dílčího problému, by bylo nejvhodnější pro lidi bez domova udělat, nejlépe by vyřešilo jejich současnou krizovou situaci. Výsledky sleduje tabulka č. 15. Odpovědi byly dle obsahového významu děleny, každý z dotázaných uvedl při položky, jejich pořadí nebylo zohledňováno.

Tabulka č. 15 Co by bylo nejvhodnější udělat pro lidi bez domova?

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Bydlení, levné bydlení, dostupné bydlení, byt...	11	15
Zaměstnání, vhodná práce	15	13
Rodina – mít svojí rodinu, mít partnerku	3	7
Nabídka hygienického servisu zdarma	0	1
Nabídka potravin zdarma, kompletní strava zdarma	3	2
Peníze	1	7
Psychoterapie většího rozsahu	1	0
Možnost časově delšího pobytu na azylovém domě, zvětšení kapacity	4	0
Nová další azylová zařízení	2	0
Změna soc. systému	2	0
Větší ochota pomáhajících	2	0
Zemřít	1	0

Největší počet respondentů (všech 15 dotázaných) Domu sv. Pavla by viděl jako prvotní vyřešení situace spojené s prací. Zajištěním vhodného zaměstnání tak nejspíš sleduje možnost získat pravidelný příjem peněz. Co se týče četnosti, tak jako druhé v pořadí uváděli klienti potřebu bydlení a to bydlení levného, dostupného apod. Respondenti rekrutující se z klientely Domu sv. Petra nejčastěji uvedli potřebu vyřešit

situaci spojenou s bydlením (všech 15 dotázaných) a 13 respondentů k tomu přidává potřebu práce a 7 potřebu partnerského zázemí – nalézt životní partnerku, založit rodinu. 4 klienti Domu sv. Pavla z 15 dotázaných uvedli, že přínosné by bylo navýšení kapacity azylového domu a 2 uvedli, že by bylo třeba zřídit další azylová zařízení. Jedná se tedy o šest odpovědí z 15 dotázaných, kdy je patrná potřeba poskytnout nocleh lidem bez domova v kvantitativně zvětšené míře.

Na možnou otázku zneužití některé z poskytovaných služeb ukazuje následující tabulka č. 16 a vyčíslené odpovědi na otázku: „Využijete někdy službu nabízenou zařízením, aniž byste jí nutně potřeboval?“ Pokud je odpověď kladná, pak následující tabulka č.17 přináší odpověď na otázku, co klienta ke zneužití služby vede.

Tabulka č. 16 Využijete někdy službu nabízenou zařízením, aniž byste jí nutně potřeboval?

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Často	2	0
Zřídka kdy	6	7
Vůbec	7	8

Tabulka č. 17 Co Vás k tomu vede?

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Lehká dostupnost	4	2
Je to pohodlné	0	3
Když je to nabízené	2	2
Nemám konkrétní důvod, nedokážu odpovědět	2	0

Tabulka č. 16 uvádí, že klienti domu sv. Petra vůbec nebo zřídka kdy využijí službu nabízenou zařízením, aniž by jí nutně potřebovali a jako důvod pak uvádí, že je lehce dostupná, že způsob takto zajistit své potřeby je pohodlný. Oproti tomu klientela Domu sv. Pavla přiznává ve dvou případech časté zneužití služeb, v 6 zřídka kdy a v 7 případech pak vylučuje možné zneužití služby. Jako nejčastější důvod možného zneužití služby uvádí respondenti lehkou dostupnost služby. Závislost důvodu zneužití služby na frekvenci (zřídka kdy, často) nebyla zkoumána).

Doplňující otevřená otázka zjišťovala názor na viníka současné krizové situace, tak jak ho vnímá sám klient. Výsledek přináší tabulka č. 18. Odpovědi jsou sčítány dle obsahového významu.

Tabulka č. 18 Viník současné situace klienta z jeho pohledu

	Dům sv. Pavla	Dům sv. Petra
Neviním nikoho	1	1
Jsem sám zodpovědný	9	0
onemocnění	0	1
Rodina nebo nevlastní rodič	2	0
Alkohol, alkoholová závislost	2	3
Alkohol a trestná činnost	0	1
Alkohol a rozpad rodiny	0	2
Deprese a alkohol	0	1
Trestná činnost	0	3
Bývalý zaměstnavatel, ztráta zaměstnání	1	3

V Domě sv. Pavla poukazuje na sdělení klientů, že sami jsou viníkem své současné situace, dále se objevují odpovědi jako je rodina, alkoholová závislost. V případě respondentů Domu sv. Petra není žádný údaj tak zřetelně nejpočetnější, dalo by se ale poukázat na údaje spojené s alkoholem – kdy, sečteme-li tyto údaje, pak se dostaneme k číslu 7, což je zhruba polovina respondentů.

4.6 Závěrečné shrnutí

Hypotéza č. 1 se potvrdila. Klienti srovnávaných zařízení jsou jedinci sociálně vyloučení delší časové období a zároveň i klienti věkové kategorie 31 – 56 let. Můžeme se domnívat, že jedinec, který ztratil střechu nad hlavou, se nejprve snaží řešit krizovou situaci využitím vlastních zdrojů a po vyčerpání svých možností a také možností z nejbližšího sociálního okolí, se obrací na organizaci zajišťující potřebnou péči. Výsledek, značící, že velká část uživatelů služeb není spádově trvalým bydlištěm totožná s místem působení zařízení, může být důsledkem běžné pracovní migrace obyvatel, nebo stěhování se za životním partnerem/partnerkou, přičemž nedojde k úřední změně bydliště. Takový jedinec pak při ztrátě střechy nad hlavou využije služby místem nejdostupnější. Také zařízení umístěné ve velkém městě je pro klienty snadněji dostupné, než zařízení umístěné na menší obci, jak bylo potvrzeno v tabulce č.2 – Služby Domu sv. Petra v Záblatí vyhledala nezanedbatelná část počtu uživatelů na základě doporučení jiného zařízení, kterým může být městský úřad, vězeňská služba apod. Oproti tomu zařízení v Českých Budějovicích vyhledalo nabízené služby nejvíce respondentů z důvodu nabídky služeb anebo vzhledem k místní dostupnosti.

Hypotéza č. 2 se zcela potvrdila. Z uvedených údajů v tabulkách č.5 – č.15 vyplývá, že klienti využívají většiny nabízených služeb – není rozdílu mezi srovnávanými zařízeními. Stejně tak uživatelé služeb obou zařízení jednotně vypovídají o prioritách vyřešení vlastního bydlení a získání vhodného zaměstnání. Pokud se zaměříme na prvotní důvod vyhledání péče zařízení, pak zjistíme, že většina jedinců vyhledala zařízení za účelem noclehu, ubytování. I v části pojednávající o využívání služeb a náhledu jedince na vhodnost služeb respondenti Domu sv. Petra v Záblatí vykazují takřka shodné údaje v oblasti potřeb, přání a cílů.

Hypotéza č. 3 a domněnka, že klient využije nabízené služby a to i v případě, kdy si může zajištění daných potřeb obstarat jiným způsobem a nezneužívat tak nabídky péče zařízení, je vyjádřena v tabulce č. 16, ze které opravdu vyplývá častější zneužití právě

v případě klientů zařízení Domu sv. Pavla. Jedinec, který se ocitá dlouhodobě v těžké životní situaci, v sociálním vyloučení, může mít tendence v případě nabídky využít nabízenou péči. Klienti Domu sv. Petra, kteří ve velké míře přicházejí z jiných zařízení (věznice, léčebné ústavy) jsou o službě informováni právě od pracovníků daného zařízení, které jim služby Domu sv. Petra doporučí, tito klienti pak jsou častěji s poskytovanou péčí spokojeni, již při kontaktování znali podmínky, zásady a možnosti zařízení. Stejně tak může mít vliv na jejich početně větší spokojenost oproti klientům Domu sv. Pavla v Českých Budějovicích fakt, že přechází z režimu jednoho zařízení do režimu zařízení dalšího a nečiní jim potíže adaptace na režim jako takový. Jinou situaci zažívají klienti azylového Domu sv. Pavla, kdy tito jedinci přicházejí do zařízení s režimem přímo z ulice.

V bodě, který se týká možného viníka současné krizové situace jedince, ukazuje sonda následující údaje: velká část, respondentů odpovídala, že viníkem jejich situace jsou právě oni sami. V případě respondentů rekrutujících se z klientely Domu sv. Pavla pak to byla nadpoloviční většina. Klienti menšího zařízení Domu sv. Petra uváděli jako viníka své situace svoje předchozí jednání – trestnou činnost nebo potíže se zneužíváním alkoholu (tedy také si uvědomují souvislost mezi svým jednáním a následek, kdy jako následek je současná situace).

Je velice obtížné srovnávat nabízené a poptávané služby z pohledu klienta jednotlivých zařízení, neboť každý jedinec v sociální exkluzi je spjat s jiným „příběhem“. Přestože pracovníci obou zařízení jsou odborníci v oblasti péče o lidi bez domova, s individuálním přístupem ke každému sociálně vyloučenému jedinci a společně s velikým úsilím se snaží klienta motivovat k aktivitě i změně, je vždy „konečné rozhodnutí“ na klientovi. Mezi uživateli nabízené péče církevním zařízením (a nejen církevním), se vždy objevovali a i nadále budou objevovat lidé, kteří chtějí pouze danou službu a již dále nechtějí řešit svojí sociální situaci nebo pracovat na změně vedoucí k jejich resocializaci. Naopak, vždy se najde jedinec, který touží po podané pomocné ruce. Přesto je nutné zkonstatovat, že stále je oblast péče lidem bez domova, kterou by bylo vhodné doplnit.

4.7 Diskuse

V předchozí kapitole interpretované výsledky v některých bodech poukazují na odlišnost údajů uváděných v teoretické části, kdy např. tabulka č. 8 ukazuje údaj, ze

kterého vyplývá potřeba klientů Domu sv. Pavla. 5 dotázaných z 15 respondentů uvádělo potřebu zlepšení přístupu pracovníků zařízení ke klientovi. Doslovně to byly např. odpovědi: „vlídné jednání s klienty..“, „...zlepšení komunikačních možností některých sociálních pracovníků AD (chápáno jako azylový dům)“. Otázkou pak je, zda na tento údaj nemůže mít vliv (jak je uvedeno v teoretické části práce v kapitole 3.1.2) snaha pracovníků o co největší angažovanost a samostatnost jedince při řešení jeho situace a právě kladení těchto nároků může u klienta vzbuzovat pocit, že se mu pracovník nesnaží vyhovět, nejedná s ním vlídně apod.

V tabulce č. 11 (v předcházející kapitole) sonda potvrdila fakt uváděný v teoretické části této práce. A to prioritu potřeby mít možnost zázemí domova a s tím spojenou možnost bydlení a osobní hygieny. Tuto potřebu vidí většina respondentů jako prioritní na „cestě k resocializaci“, někteří přidružují k požadavku bydlení ještě požadavek práce – snad za účelem mít možnost bydlení hradit. Jiní uvádějí přednostně požadavek práce, kdy se lze domnívat, že prací by získali potřebné finanční prostředky pro zajištění nejběžnějších životních potřeb – tak jak je uváděno v předchozích kapitolách – stravy, bydlení, ošacení...

V kapitolách teoretické části je uváděno, že pokud se klient dostane do situace, kdy ztratí střechu nad hlavou, hledá tzv. viníka této situace. Tabulka č. 18 v praktické části ukazuje alespoň nástinem, jak se k tomuto staví respondenti církevních zařízení Domu sv. Pavla a Domu sv. Petra. Klienti odpovídali na otevřenou otázku a odpovědi byly kategorizovány dle obsahu do 10 skupin. Snad jako motivace ke změně situace by tedy mohl vést údaj, kdy např. 9 dotázaných z 15 respondentů Domu sv. Pavla uvádí svoji vinu, svůj podíl na vzniku jejich situace. K domněnce uvědomění si důsledku svého jednání na vzniku klientovy nepříznivé situace vede i údaj, který ukazuje tatáž tabulka a to uváděná spojitost mezi současným stavem a zneužíváním alkoholu. Poměrně veliké zastoupení se objevuje u klientů obou srovnávaných azylových domů. Právě klientovo uvědomění si příčin aktuální situace by mohlo být předmětem odborné práce na zlepšení jeho situace, velikou motivací klienta ke změně, nástrojem práce odborníka.

ZÁVĚR

Poznatky v teoretické části práce naznačují, že bezdomovcem se může stát za určitých okolností téměř každý. Někdo je touto hrozbou ohrožen více, jiný, vzhledem ke svému vnitřnímu potenciálu, k velikému zázemí široké rodiny a nejbližšího sociálního okolí, méně. Pokud jedinec využije vlastních zdrojů k řešení obtíží a situace stále přetrvává, obrací se na zařízení poskytující péči lidem bez domova. Cílem mé práce bylo zmapování nabízených služeb z pohledu klientů (mužů) církevních zařízení poskytujících právě takovou péči. Rámcově jsem sondou zjistila, jaké služby (z pohledu uživatelů) nabízejí dva azylové domy působící v oblasti jižních Čech, jednalo se o azylová zařízení provozované Charitou ČR. Sondou bylo zjištěno, jaké služby klient fakticky využívá a z průzkumu vyplynula poptávka po službě, kterou muži bez domova cítí jako chybějící a potřebnou – mít možnost dostupnější lékařské péče, což může značit časté zdravotní potíže spojené s bezdomovstvím a jako další se objevují hlasy volající po větší nabídce ubytování – zřízení více zařízení.

V současné době existuje Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., podle něž se řídí poskytování všech služeb registrovaných poskytovatelů. Nabídka jednotlivých služeb nejrůznějších zařízení (státních i nestátních) pak vzhledem k nutnosti respektování tohoto zákona je obdobná. Přesto se můžeme domnívat, že zařízení provozované Charitou ČR poskytující péči lidem bez domova, lidem na okraji společnosti, lidem sociálně vyloučeným poskytuje svoje služby nejen s ohledem na danou právní normu, ale také na zásady a principy charity, která naplňuje poslání církve od samého počátku. Matka Tereza řekla: „Milovat a sloužit druhým, to je smysl života.“

Poznatky z praktické části potvrzují teoretická východiska, ze kterých vyplývá potřeba nejprve uspokojit nejzákladnější lidské potřeby jako je strava, osobní hygiena, ošacení, odpočinku si v teple a čistotě a teprve posléze vzniká prostor a čas na zamyšlení se a vytyčení cesty vedoucí ke změně situace jedince bez přístřeší, k jeho možné resocializaci. Kvalita a tedy i konečný výsledek poskytovaných služeb závisí na lidech, kteří službu realizují, na jejich profesionalitě, ale také na přístupu klienta. Největší snahu něco změnit musíme hledat vždy u klienta. Pokud se ptáme na otázku, zda vykazuje nějakou výhodu církevní zařízení oproti zařízení jinému, pak je nutno opět zopakovat, že kvalita péče je vždy obrazem nejen možností ohraničenou zařízením, ale především obrazem poskytovatele jako profesionála.

Přesto pokud dojde jednorázově nebo i opakovaně „pouze“ k uspokojení nejzákladnějších lidských potřeb a status jedince setrvává, pak byla poskytnuta potřebná pomoc člověku v nouzi. Tento jedinec v okamžiku přijímání poskytované péče určitě cítí účast na jeho situaci, pociťuje svojí důstojnost, setkává se s lidmi, kteří mu svým laskavým jednáním mohou pomoci vážít si sám sebe a snad tím i nastartovat potřebou chuť něco změnit. Mým osobním názorem, nejen při práci s lidmi bez domova, je, že každý jedinec by měl mít možnost potřebné pomoci a dostat šanci „postavit se na vlastní nohy“ a to i opakovaně, pokud je to jeho vůle.

V teoretické části práce se mi podařilo s využitím odborné literatury přiblížit základní pojmy týkající se lidí bez domova, poskytování pomoci této sociálně vyloučené skupině a ve stručnosti popsat možné příčiny vzniku tohoto sociálního problému. Nejen za pomoci standardů kvality srovnávaných zařízení jsem měla možnost popsat nabízené služby, praktikování pomoci a v praktické části mé práce sondou zmapovat pohled klientů srovnávaných zařízení, jejich přání, potřeb a náhledů. Domnívám se, že cíl mé práce jsem naplnila.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ (LITERATURA)

Publikace

Sociální práce/ Sociálna práca, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci: Duchovní dimenze sociální práce. Brno: Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci, spoluvydavatelem je Zdravotně sociální fakulta, 2008, roč. 8, 4/2008. ISSN 1213-6204.

Život z víry: překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé (vydala Německá biskupská konference 1995). Vyd. 2. V Českých Budějovicích: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005, 353 s. ISBN 80-704-0809-X.

Kompendium sociální nauky církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, 534 s. ISBN 978-80-7195-014-1 (Váz.) :.

BARTÁK, M. a kol. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty II.* 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: IZPE, 2005, 106 s. ISBN 80-86625-52-4.

BARTÁK, M. a kol. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.* 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: IZPE, 2004, 102 s. ISBN 1213-8096.

BENEDIKT XVI. *Deus Caritas est: Encyklika o křesťanské lásce.* Praha, 2006.

FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny.* 2. opr. a dopl. vyd. Překlad Bedřich Smékal. Praha: Zvon, 1995, 358 s. ISBN 80-711-3119-9.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-717-8303-X.

HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení.* 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-9002292-0-4.

HRADECKÝ, I. *Definice a typologie bezdomovství.* 1. vyd. Praha: Naděje, 2007, 52 s. ISBN 978-80-86457-13-8.

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů: o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci.* Praha: Makropulos, 1996, 303 s. ISBN 80-901-7768-9.

LOUŽEK, M. *Vztah církvi a státu - sborník textů.* Praha: CEP, 2004. ISBN 1213-3299.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 309 s. ISBN 80-717-8473-7.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-736-7002-X.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

OPATRŇY, M., LEHNER, M. *Teorie a praxe charitativní práce: uvedení do problematiky: praktická reflexe a aplikace*. Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010, 90 s. ISBN 978-80-7394-214-4.

PAVEL, J. *Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny: latinsko-české vydání s věcným rejstříkem*. 1. vyd. Překlad Miroslav Zedníček. Praha: Zvon, 1994, 812 s. ISBN 80-711-3082-6.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-717-8802-3.

Právní dokumenty

Listina základních práv a svobod

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociální péči

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech

Internetové stránky

<http://www.bezdomovci.eu>

<http://www.emauzy.org/cs/home.php>

<http://www.mchcb.org/>

<http://www.nadeje.cz>

<http://www.novyprostor.cz>

<http://www.hkap.cz>

<http://www.prachatice.charita.cz/o-nas>

Další zdroje (interní dokumenty)

STANDARDY KVALITY poskytovaných služeb Domu sv. Petra v Záblatí

STANDARDY KVALITY poskytovaných služeb Azylového Domu sv. Pavla

v Českých Budějovicích

SEZNAM PŘÍLOH

1. Vzor dotazníku užitého v praktické části bakalářské práce

Příloha č.1 Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Vladimíra Stráňková a v rámci mého studia na Teologické fakultě Jihočeské university zpracovávám bakalářskou práci s tématem: Srovnání církevních zařízení v jižních Čechách poskytující péči lidem bez domova. Pro výzkum k tomuto tématu jsem zpracovala dotazník, který má zjistit Vaše potřeby a zároveň zmapovat nabízené a poskytované služby organizací. Chtěla bych touto cestou zjistit, do jaké míry cítíte nabízené služby jako potřebné a které byste naopak uvítali. Poprosím Vás o co nejpřesnější vyplnění dále uvedeného dotazníku – **jednotlivé odpovědi zaškrtněte**. Chtěla bych Vás ujistit, že dotazníky budu zpracovávat plně anonymně a jsou určeny výhradně pro potřeby mé bakalářské práce.

Děkuji za spolupráci

1.	Jsem muž ve věku..... (doplňte věk, prosím)
2.	V současné době využívám služeb: Městské charity v Českých Budějovicích Farní charity Prachatice
3.	Mé trvalé bydliště je: V Českých Budějovicích V okrese České Budějovice V Prachaticích V okrese Prachatice Jinde
4.	Bez stálého domova, přístřeší, bydlení jsem již Méně než jeden rok 1 – 3 roky déle než tři roky
5.	Pomoc v tomto zařízení mi byla Nabídnu pracovníkem zařízení (např. v terénu), jinou organizací (např. Městským úřadem apod.) Požádal jsem o ní sám – vzhledem k místní dostupnosti Požádal jsem o ní sám – protože se mi nabídka péče jeví jako nejlepší
6.	Od zařízení jsem očekával pomoc v této oblasti:

7.	<p>V zařízení mi byly nabídnuty tyto služby (možno zaškrtnout více možností):</p> <p>Nehmotná (např. duchovní) podpora Sociální poradenství Sociální pomoc a doprovod Potravinová pomoc Hygienický servis (umytí a ošacení) Nocleh Jiné (uveďte prosím)</p>
8.	<p>Využívám těchto služeb:</p> <p>Nehmotná (např. duchovní) podpora Sociální poradenství Sociální pomoc a doprovod Potravinová pomoc Hygienický servis (umytí a ošacení) Nocleh Jiné:</p>
9.	<p>Uvítal bych ještě:</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
10.	<p>Nabídnutá a mnou přijatá služba splnila má očekávání, přání a potřebu:</p> <p>Ano, zcela Spíše ano Spíše ne Absolutně ne</p>
11.	<p>Využívám ještě služeb těchto organizací (možno zaškrtnout více možností):</p> <p>Městského úřadu – oddělení prevence (kurátoři) Městského úřadu – příjem dávek v hmotné nouzi, vyplácení životního minima a další... Úřadu práce – bez vyplácení podpory v nezaměstnanosti Úřadu práce – je mi vyplácena podpora v nezaměstnanosti Jiné nestátní organizace a to:</p> <p>.....</p>
12.	<p>Pokud jste na otázku č. 11 odpověděl zaškrtnutím alespoň jedné z možností odpovězte prosím na tuto otázku, v opačném případě vynechejte:</p> <p>Služby dalšího zařízení využívám protože:</p> <p>Vhodně doplňují služby nabízené tímto církevním zařízením Je to podmínkou pomoci v církevním zařízení Kombinuji služby jednotlivých zařízení dle výhodnosti</p>
13.	<p>Domníváte se, že nabízené služby tímto zařízením jsou ty, které lidé v obtížné situaci – jako je ta Vaše – právě potřebují?</p> <p>Ano Ne</p>

14.	<p>Dle vašeho názoru, zkušeností a potřeb by bylo nejvhodnější pro lidi bez přístřeší udělat následující: (uveďte co by dle Vás nejlépe vyřešilo např. Vaší situaci)</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
15.	<p>Využijete někdy službu nabízenou zařízením, aniž byste jí nutně potřeboval?</p> <p>Často</p> <p>Zřídka kdy</p> <p>Vůbec</p>
16.	<p>Co Vás k tomu vede?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
17.	<p>Pokud byste měl označit „viníka“ Vaší situace, tak by to byl:</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
18.	<p>Domníváte se, že péče nabízená zařízením Vám může v dohledné době pomoci ke změně životního stylu - vyřešit Vaše problémy, byť částečně?</p> <p>Ano – přesně proto služeb zařízení využívám</p> <p>Ano – pokud se budu více sám angažovat</p> <p>Ne – musela by se změnit péče o mou osobu</p>
19.	<p>Otázka na závěr: Pokud byste měl možnost nyní vyřešit jednu věc, byla by to (cítíte nyní jako nejdůležitější):</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

ABSTRAKT

STRÁŇKOVÁ, V. *Bezdomovství a srovnání nabízených služeb církevními zařízeními mužům bez domova na území jižních Čech*. České Budějovice, 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce J. Mišovič.

Klíčová slova: bezdomovství, bezdomovec, sociální vyloučení, hmotná nouze, sociální nouze, chudoba, sociální služby, charita, církevní zařízení, azylový dům, Dům sv. Pavla, Dům sv. Petra

Práce se zabývá bezdomovstvím a orientuje se pak na muže bez domova a služby poskytované církevními zařízeními na území jižních Čech. Teoretická část vysvětluje některé z používaných pojmů, jako je bezdomovství a bezdomovec, pojem hmotná nebo sociální nouze, chudoba a sociální vyloučení, charita církve. Dále popisuje dvě charitní organizace a jejich zařízení poskytující péči lidem (resp. mužům) bez domova.

Praktická část pak mapuje služby z pohledu klientů dvou výše popsaných zařízení, rozsah nabízených služeb, faktické využívání a případné chybějící okruhy péče tak, jak to vnímají současní uživatelé zařízení. Jedná se o azylový Dům sv. Petra a azylový dům Domu sv. Pavla (Dům sv. Pavla poskytuje více služeb a jednu z nich tvoří nabídka azylového domu). V závěru poukazují na nutnost vlastní motivace jedince a zároveň na potřebu poskytnutí potřebné péče, aby se jedinec nestal sociálně vyloučený.

ABSTRACT

STRÁŇKOVÁ, V. *Homelessness and compare the services offered by religious institutions for homeless men in South Bohemia*. Czech Budejovice, 2010. Bachelor thesis. University of South Bohemia in Czech Budejovice. Faculty of Theology. Department of Practical Theology. Supervisor J. Mišovič.

Keywords: homelessness, homeless, social exclusion, material distress, social distress, poverty, social services, charity, religious facilities, shelter, St. House. Paul, the Holy St. House Petra

This work deals with homelessness and then focuses on a man without a home and services provided by religious institutions in South Bohemia. The theoretical part explains some of the concepts, such as homelessness and homeless, the concept of material or social distress, poverty and social exclusion, charity of the Church. Further describes the two charity organizations and facilities providing care to people (or men) homeless.

The practical part describes services from the perspective of clients of two devices described above, the scope of services offered, and actual use of any missing areas of care, as perceived by users of the facility. It is a shelter St. Peter and St. House shelter. Paul (St. House. Paul provides more services and one of them is offering shelter). The conclusions point to the need of the individual's own motivation and also the need to provide the necessary care to individual becoming socially excluded.